

Vurdering av troverdighet i utlendingssaker med særlig fokus på rettens vurdering

Kandidatnummer: 778

Leveringsfrist: 25. april 2013

Antall ord: 17 975

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	1
1.1	Tema og problemstilling.....	1
1.2	Avgrensninger	1
1.3	Presiseringer	2
2	KILDER OG METODE	4
2.1	Psykologiske kilder.....	4
2.2	Rettslige kilder.....	4
2.3	Andre kilder	5
2.4	Muntlige kilder	6
3	TROVERDIGHET OG PÅLITELIGHET	7
3.1	Hva er troverdighet?	7
3.2	Hva er pålitelighet?.....	8
3.3	Forholdet mellom troverdighet og pålitelighet	8
3.4	Forholdet mellom løgn og troverdighet.....	8
4	KORT OM UTLENDINGSFORVALTNINGEN OG RETTERGANGEN I UTLENDINGSSAKER	10
4.1	Utlendingsloven, Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda.....	10
4.2	Domstolenes prøvelse av enkeltvedtak i utlendingssaker	11
4.3	Møte- og forklaringsplikt for domstolene i sivile saker	12
5	TROVERDIGHET SOM EN DEL AV VURDERINGSTEMAET I UTLENDINGSSAKER	14
5.1	Troverdighet som vurderingstema.....	14
5.2	Bevisregler om vandel og troverdighet	16

6	FINNES DET OBJEKTIVE TEGN SOM KAN AVSLØRE LØGN?.....	18
7	VITNEPSYKOLOGISKE FORSKNINGSRESULTATER SAMMENHOLDT MED RETTSAVGJØRELSE OG PRAKSIS FRA UTLENDINGSNEMNDA	20
7.1	Innledning	20
7.2	Momenter.....	21
7.2.1	Sammenhengende og logisk oppbygget forklaring.....	21
7.2.2	Detaljer.....	25
7.2.3	Forklaringen er konsekvent, konsistent og uten endringer	31
7.2.4	Tilpasning av forklaringen.....	36
7.2.5	Kroppsspråk	38
7.2.6	Øyne.....	39
7.2.7	Stemme	41
7.2.8	Klesdrakt	42
7.2.9	Utseende.....	44
7.2.10	Følelsesmessig uttrykk.....	44
7.2.11	Utlendingens egen sikkerhet – konfidensbedømmelse	46
7.2.12	Opplysninger som burde vært nevnt tidligere.....	46
7.2.13	Personen har tidligere forklart seg usant eller fremlagt falske dokumenter ..	50
7.2.14	Motstridende forklaringer fra to personer.....	52
7.2.15	Uoverensstemmelser og indre selvmotsigelser i samme forklaring	54
7.2.16	Vag, uklar eller ufullstendig forklaring	56
7.2.17	Forklaringen samsvarer eller samsvarer ikke med andre bevis	57
7.2.18	Øvrige momenter	58
7.3	Den kulturelle kontekstens betydning for troverdighetsvurderingen	61

7.4	Utfordringer i forbindelse med bruk av tolk.....	64
8	AVSLUTNING.....	67
8.1	Oppsummering	67
8.2	Fare for rettssikkerheten?	68
8.3	Hva bør gjøres for å øke rettssikkerheten?	69
9	LITTERATURLISTE.....	71
9.1	Lover.....	71
9.2	Forskrifter	71
9.3	Forarbeider.....	71
9.4	Rettsavgjørelser	72
9.5	Direktiv	73
9.6	Praksis fra Utlendingsnemnda	73
9.7	Bøker	74
9.8	Tidsskriftartikler	75
9.9	Doktoravhandling	76
9.10	Nettdokumenter	76
9.11	Intervjuer og personlige meddelelser	76

1 INNLEDNING

1.1 Tema og problemstilling

Hovedoppgaven til domstolene og ulike forvaltningsorganer i en utlendingssak¹ er å fastlegge hva som har skjedd i fortiden, hva som trolig vil skje i fremtiden og deretter anvende de aktuelle rettsreglene for å treffe en avgjørelse. Å kunne vurdere hvorvidt partsforklaringene og eventuelle vitneforklaringer i saken er troverdige og pålitelige er derfor ofte av stor betydning. Dette gjelder særlig i tilfeller der det finnes få andre bevis å bygge avgjørelsen på. For domstolene og forvaltningsorganer som skal avgjøre utlendingssaker er det derfor viktig å ha kunnskap om hvordan man i best mulig grad bør foreta troverdighets- og pålitelighetsvurderinger.

Tema for denne masteroppgaven er vurderinger av troverdighet i utlendingssaker med særlig fokus på domstolenes vurderinger. Det skal drøftes hvordan retten avgjør hvorvidt en person eller forklaring er troverdig. Jeg vil også i noen grad undersøke hvordan Utlendingsnemnda (UNE) tar stilling til troverdighetsspørsmålet i sine avgjørelser. Dette skal sammenholdes med rettspsykologisk forskning. Utfra denne sammenligningen vil jeg vurdere hvorvidt det er samsvar mellom det forskningen viser og slik retten og UNE faktisk tar stilling til troverdighetsspørsmålet i konkrete utlendingssaker.

1.2 Avgrensninger

Jeg vil i hovedsak konsentrere meg om troverdighetsvurderinger, ikke hvordan man vurderer påliteligheten av en forklaring. Imidlertid henger disse emnene nokså tett sammen,

¹ Med utlendingssak siktes det til saker som vurderes etter lov av 15. mai 2008 nr. 35, lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven). Typiske utlendingssaker kan for eksempel være visumsøknader, søknad om oppholdstillatelser eller utvisningssaker.

slik at pålitelighetsvurderinger av vitne- og partsforklaringer også i en viss grad vil bli berørt. Jeg har også valgt å avgrense mot de særlige problemstillingene som reiser seg i forbindelse med vurderinger av barns troverdighet. Det er tiden og oppgavens begrensning som har satt rammen for disse avgrensningene.

1.3 Presiseringer

Store deler av den vitnepsykologiske forskningen har hatt hovedfokus på troverdigheten til vitner, tiltalte og offeret i straffesaker. Mitt siktemål i denne oppgaven er å undersøke troverdighetsvurderinger foretatt i utlendingssaker. Min hypotese er imidlertid at vurderingene vil bli nokså sammenfallende i henholdsvis sivile- og straffesaker. Dermed vil det for denne oppgavens skyld være uten betydning om man benytter vitnepsykologisk forskning som opprinnelig stammer fra strafferetten. Det vil derfor i mange tilfeller bli redegjort for forskning på troverdighetsvurderinger i straffesaker, og deretter undersøkt om dette samsvarer med slik domstolene og UNE faktisk vurderer troverdigheten i utlendingssaker.

På enkelte punkter kan eksemplene fra rettspraksis virke noe overfladiske, oppramsende og lite grundige. Begrunnelsen for dette er at retten gjerne kort slår fast hvorvidt forklaringen og/eller utlendingen etter deres syn er troverdig eller ikke. Dette skyldes sannsynligvis at det i liten grad stilles særlig strenge krav til begrunnelse i sivile saker, jfr. tvisteloven § 19-6. Det ville vært optimalt å være tilstede under hver enkelt rettssak, da man i større grad ville fått et bedre og mer helhetlig bilde av hva som faktisk danner grunnlaget for troverdighetsbedømmelsene. Dette lar seg av naturlige årsaker ikke gjennomføre. Analysen begrenser seg derfor til det som skriftlig kommer til uttrykk i rettsavgjørelsene.

Hva gjelder praksis fra Utlendingsnemnda har jeg lest en rekke sammendrag av avgjørelsene som ligger i Utlendingsnemndas praksisbase.² Basen finnes åpnet tilgjengelig

² <http://www.une.no/Praksis2/Praksisbase/>

på internett. Begrunnelsen for at jeg kun har lest sammendragene er at det er en omstendelig prosess å få fullt innsyn i UNE sine avgjørelser. Tiden begrenset derfor mine muligheter til å få behandlet en innsynsbegjæring og dermed lest avgjørelsene i sin helhet.

Det kunne videre vært interessant å undersøke troverdighetsvurderinger foretatt av Utlendingsdirektoratet (UDI) i deres avgjørelser av utlendingssakene. Disse avgjørelsene finnes imidlertid ikke åpent tilgjengelig på internett, verken helt eller delvis. Av samme årsak som avgjørelsene fra UNE, tidsproblemer, lot det seg ikke gjøre å søke om innsyn i UDIs avgjørelser.

2 KILDER OG METODE

I denne masteroppgaven vil jeg benytte både psykologiske og rettslige kilder, da temaet ligger i skjæringspunktet mellom psykologi og juss. I all hovedsak har jeg brukt skriftlige kilder, men i enkelte tilfeller har jeg også benyttet kilder som er muntlige.

2.1 Psykologiske kilder

Boken «Psykologi och bevisvärdering, myter om trovärdighet och tillförlitlighet» skrevet av Christianson og Ehrenkrona danner utgangspunktet for masteroppgavens oppbygging. Forfatterne samlet systematisk inn informasjon om hva aktører innenfor rettsvesenet antar er tegn på en troverdig og pålitelig person eller forklaring via enkeltundersøkelser, intervjuer, skriftlig juridisk dokumentasjon, forskningsrapporter og studier.³ Dette vil i det følgende bli omtalt som myter. Deretter undersøkte Christianson og Ehrenkrona om det var samsvar mellom mytene og rettspsykologisk forskning.

DePaulo og medarbeidernes omfattende metaanalyse «Cues to Deception» og Vrij sin bok om hvordan man kan oppdage løgn, «Detecting Lies and Deceit. Pitfalls and Opportunities», har videre vært gode kilder til relevant forskningsbasert informasjon. I tillegg er det benyttet en rekke andre bøker og artikler som hovedsakelig er skrevet av psykologer.

2.2 Rettslige kilder

Lov av 15. mai 2008 nr. 35, lov om utlendingers⁴ adgang til riket og deres opphold her, utlendingsloven, er den viktigste juridiske kilden på utlendingsrettens område. Jeg vil også

³ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 30

⁴ Begrepet «utlending» er legaldefinert i utlendingsloven. Det følger av utlendingsloven § 5 at en utlending er «enhver som ikke er norsk statsborger», jfr. første ledd. Denne forståelsen vil også bli lagt til grunn her.

i noen grad vise til den gamle utlendingsloven av 24. juni 1988 nr. 64, lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her. Rettsavgjørelsene som det redegjøres for er avgjort på grunnlag av både den gamle og den nye utlendingsloven. Praksis fra Utlendingsnemnda er avgjort med bakgrunn i utlendingsloven av 2008. Forarbeidene til begge lovene er anvendt i enkelte sammenhenger.

Dommene i masteroppgaven er funnet på www.lovdata.no i tidsrommet 15. januar til 15. april 2013. Ved å trunkere (*) søkeordene «troverdigg» og «utlending» i databasen over sivile saker, fikk jeg 278 treff på rettsavgjørelser. Jeg har lest gjennom alle disse sakene.

Jeg har også lest sammendrag av avgjørelser hentet fra Utlendingsnemndas praksisbase f.o.m 2010.⁵ Relevante avgjørelser er funnet ved å trunkere (*) begrepet «troverdigg». Avgjørelsene gir et innblikk i UNEs vurdering av utlendingssakene. Forvaltningspraksis har i utgangspunktet begrenset rettskildemessig vekt for domstolene, men er viktig for forvaltningen selv.⁶

Etter gjennomlesning av sakene fra domstolene og Utlendingsnemnda, har jeg valgt ut og benyttet de avgjørelsene som jeg mener i best mulig grad vil illustrere de problemstillingene som skal tas opp i det følgende.

2.3 Andre kilder

I masteroppgaven vises det enkelte ganger til Forente Nasjoners Høykommissær for Flyktningers Håndbok om prosedyrer og kriterier for å fastsette flyktningers rettsstilling (UNHCRs Håndbok). Håndboken inneholder tolkningsanbefalinger utarbeidet av UNHCR. Anbefalingene er ikke rettslig bindende for norske myndigheter. Det fremgår imidlertid av

⁵ <http://www.une.no/Praksis2/Praksisbase/>

⁶ Øyen (2013) s. 32

forarbeidene til utlendingsloven at anbefalinger fra UNHCR generelt har stor vekt i norsk rett.⁷ I Rt-2010-858 avsnitt 44 og Rt-2012-139 avsnitt 50 ble det uttalt at «Håndboken generelt sett bør tillegges atskillig vekt.»

Det er også vist til EUs statusdirektiv (2004/83/EC) i denne oppgaven. Direktivet er ikke rettslig bindende for Norge, men det er fremhevet i forarbeidene «som et egnet grunnlag for utforming av nærmere bestemmelser.»⁸ Dette indikerer at det i alle fall bør tillegges en viss vekt.

2.4 Muntlige kilder

Jeg har foretatt to muntlige intervjuer i forbindelse med arbeidet med denne masteroppgaven. I det ene intervjuet snakket jeg med fagdirektør Larsen i Utlendingsnemnda. I det andre intervjuet snakket jeg med intervjuufaglig rådgiver Krane i Asylavdelingen i Utlendingsdirektoratet. I tillegg har jeg hatt mailkontakt med flere fagpersoner i ulike etater. Informasjonen fra disse kildene er benyttet ulike steder i oppgaven.

⁷ Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 73, Innst.O.nr. 42 (2007-2008) pkt. 4.1.1 og 4.2

⁸ Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 73

3 TROVERDIGHET OG PÅLITELIGHET

3.1 Hva er troverdighet?

I følge norsk fremmedordbok⁹ er autoritet og kredibilitet andre betegnelser på begrepet troverdighet. I juridisk sammenheng vil en person som anses som troverdig fremstå som om han snakker sant. Det avgjørende ved troverdighetsvurderinger er å undersøke hvorvidt personen eller utsagnet er til å stole på.¹⁰ Troverdighetsvurderinger kan være knyttet både til en person og til en forklaring.

Det skilles gjerne mellom generell og konkret troverdighet. Generell troverdighet er den troverdighet en person oppfattes å ha i alminnelighet. Konkret troverdighet er den troverdighet en person har i et bestemt tilfelle. Forskning viser at man ikke kan snakke om troverdighet som et gjennomgående personlighetstrekk. Troverdighet synes å være betinget av situasjonen man befinner seg i.¹¹

Følgen av at en person eller forklaring ikke blir ansett som troverdig er at man i liten grad finner å kunne stole på vedkommende og hans forklaring. Dette ble uttrykt i TOSLO-2007-172956. Der heter det at «[n]år As troverdighet anses svekket, er det vanskelig å vite hva han faktisk har gjort, og hans bedømmelse av konsekvensene er ikke å lite på.» Da retten fant at utlendingen hadde svekket troverdighet, kunne den ikke legge hans fremstilling av faktum til grunn.

⁹ Gundersen (2008)

¹⁰ Høyland (2003) s. 29

¹¹ Magnussen (2004) s. 189

3.2 Hva er pålitelighet?

Det følger av norsk fremmedordbok¹² at pålitelighet er et annet begrep for holdbarhet eller sikkerhet. Når det snakkes om pålitelighet i en rettslig sammenheng tenker man på spørsmålet om en person har oppfattet og/eller husket en situasjon korrekt. Man må her ta stilling til hvor sikker hukommelsen er, og ta høyde for at det er mulig å huske feil. Det kan tenkes tilfeller der en part eller et vitne avgir en forklaring som er uriktig, selv om vedkommende ikke er klar over det eller ikke har noen intensjon om å lyve.¹³

3.3 Forholdet mellom troverdighet og pålitelighet

I dagligtalen forveksles gjerne begrepene troverdighet og pålitelighet.¹⁴ Imidlertid er det viktig å skille disse to begrepene fra hverandre i en rettslig sammenheng. I enhver sak er det avgjørende å finne frem til sannheten så langt det lar seg gjøre. Man er derfor avhengig av både troverdige og pålitelige forklaringer. Dette vil si forklaringer hvor det som fortelles er til å stole på, og som objektivt sett er korrekt.

3.4 Forholdet mellom løgn og troverdighet

Løgn er en uttalelse fra en person som bevisst snakker usant.¹⁵ Løgn som fortelles hevdes å være sann, men er det ikke.¹⁶ Begrepet ikke-troverdig er derfor ikke eksakt det samme som løgn. En person som virker troverdig kan lyve eller huske feil. Det motsatte kan også være tilfelle. En person som ikke fremstår som troverdig kan fortelle sannheten. Allikevel henger de to begrepene nøye sammen. Dette ble bl.a. uttalt i TOSLO-2007-172956 der det heter at «for å bedømme As generelle troverdighet, er det nødvendig at retten vurderer sannheten i As fortelling om sine politiske aktiviteter i Iran [sic], og om hva han forøvrig har

¹² Gundersen (2008)

¹³ Magnussen (2004) s. 18

¹⁴ Magnussen (2004) s. 18 og s. 187

¹⁵ Granhag og Christianson (2008) s. 379

¹⁶ DePaulo (2003) s. 77

opplevet.» Retten fant det nødvendig å ta stilling til om personen løy for å vurdere hvorvidt han var troverdig eller ikke. Derfor vil jeg under punkt 7 ofte referere til resultater som stammer fra løgnforskning for å avgjøre hvilke momenter som kan og bør vektlegges ved troverdighetsvurderinger.

4 KORT OM UTLENDINGSFORVALTNINGEN OG RETTERGANGEN I UTLENDINGSSAKER

4.1 Utlendingsloven, Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda

Utlendingsloven gir regler om adgang og opphold i Norge for personer som ikke er norske statsborgere, jfr. utlendingsloven § 2. Det følger av utlendingsloven § 1 at lovens formål er å regulere inn- og utreise, opphold i riket og å gi beskyttelse til utlendinger som har behov for dette.

Vedtak etter utlendingsloven kan treffes av flere offentlig instanser, herunder Utlendingsdirektoratet (UDI) og Utlendingsnemnda (UNE), jfr. utlendingsloven § 75(2). Utlendingsdirektoratet iverksetter asyl- og innvandringspolitikken i Norge. Organet er førsteinstans for behandling av de fleste sakstyper på utlendingsrettens område, bl.a. asylsaker og utvisningssaker.¹⁷ Utlendingsdirektoratet er et alminnelig forvaltningsorgan, jfr. forvaltningsloven § 1. Det følger av utlendingsloven § 80 at forvaltningslovens regler om saksbehandling i utgangspunktet gjelder.

Utlendingsnemnda er et politisk uavhengig klageorgan for vedtak truffet av Utlendingsdirektoratet, jfr. utlendingsloven §§ 76 og 77. Nemnda er underlagt Justis- og Beredskapsdepartementet. Det følger av utlendingsloven § 76 at departementet i utgangspunktet ikke har instruksjonsmyndighet ovenfor Utlendingsnemnda. Nemnda må derfor hovedsakelig styres gjennom lover og forskrifter. Saksbehandlingsformen i UNE varierer avhengig av sakstype og kompleksitet. Saken kan avgjøres i nemndmøte, i stornemnd, av nemndleder alene eller av sekretariatet, jfr. utlendingsloven § 78(1)(2)(3). I nemndmøte og i stornemnd kan utlendingen gis anledning til å «møte personlig og uttale seg», jfr. utlendingsloven § 78(5) første punktum. Ved nemndsbehandling av asylsaker er

¹⁷ Øyen (2013) s. 28

personlig fremmøte hovedregelen, jfr. utlendingsloven § 78(5) annet punktum og utlendingsforskriften § 16-12.

Dersom man er uenig i resultatet fra Utlendingsnemnda, har man anledning til å bringe saken inn for domstolene for å prøve vedtakets gyldighet, jfr. utlendingsloven § 79. Det er også mulighet til å klage saken inn for Sivilombudsmannen, jfr. forvaltningsloven § 42.

4.2 Domstolenes prøvelse av enkeltvedtak i utlendingssaker

Et enkeltvedtak truffet i en utlendingssak er et forvaltningsvedtak. Gyldigheten av enkeltvedtak truffet av forvaltningen kan som hovedregel prøves for domstolene. Det rettslige grunnlaget for en slik domstolskontroll bygger på fast og langvarig norsk rettspraksis.¹⁸ Det er videre forutsatt i lovgivningen, bl.a. tvisteloven § 1-5, og uttrykt i kjennelsen Rt-2001-995.

Domstolskontrollens omfang er noe varierende avhengig av hvilken type feil klageren mener å være utsatt for. Saksbehandlingsfeil og lovligheten av forvaltningsvedtaket har domstolene full anledning til å prøve. Det følger imidlertid av rettspraksis at domstolene bør være noe tilbakeholdne i sin overprøving av enkeltvedtak fattet av utlendingsmyndighetene i saker som krever særlig kunnskap. Dette fordi utlendingsmyndighetene gjerne besitter bedre sakkunnskap og innsikt på utlendingsområdet. Se uttalelser om dette i Rt-1991-586 og LB-2009-47754. Om enkeltvedtaket er hensiktsmessig eller rimelig, forvaltningsskjønnet, er derimot unntatt domstolenes prøvelsesrett. Det er maktfordelingsprinsippet som danner begrunnelsen for dette.¹⁹ Domstolene har imidlertid anledning til å gripe inn mot utøvelse av forvaltningsskjønnet «som vern mot maktmisbruk eller annet graverende forhold fra

¹⁸ Eckhoff og Smith (2010) s. 539

¹⁹ Eckhoff og Smith (2010) s. 544 - 546

forvaltningsorganets side», jfr. Rt-2007-234, med henvisning til uttalelser i Rt-1962-571. Dette blir betegnet som læren om myndighetsmisbruk og bygger på domstolskapt rett.²⁰

Domstolene har i utgangspunktet ikke anledning til å gi dom for realiteten i saken, d.v.s. uttrykke hva innholdet i vedtaket bør eller skal være. Dette følger bl.a. av kjennelsen inntatt i Rt-2001-995, der Høyesterett uttrykte at den klare hovedregelen er at «domstolenes kontroll med forvaltningen er innskrenket til en legalitetskontroll. Dom på positivt vedtak krever særskilt lovhjemmel.»

4.3 Møte- og forklaringsplikt for domstolene i sivile saker

I sivile saker, herunder utlendingssaker, har partene som hovedregel ikke plikt til å møte personlig. Utgangspunktet gjelder bare så langt, parten(e) ikke er pålagt personlig møteplikt. Dette følger av tvisteloven § 23-1, jfr. § 13-2. Dersom parten(e) er tilstede i retten, og retten eller den annen part krever det, er vedkommende etter tvisteloven § 23-2(1) forpliktet til å avgi partsforklaring.

Dersom utlendingen møter opp under rettsforhandlingene vil det være lettere å observere personen i sin helhet og danne seg et inntrykk av ham. I Rt-2006-1657 uttalte dommer Lund at:

«[v]urderingene av vitnenes troverdighet er skjedd på grunnlag av umiddelbar bevisbedømmelse som normalt gir et langt bedre grunnlag for å vurdere troverdigheten og holdbarheten av vitneforklaringer enn man kan få ved å lese dokumenter der forklaringene er nedtegnet.»

Lignende uttalelse finnes i LB-2012-143683. I dommen heter det at «det vanligvis anses som viktig at en person hvis troverdighet det stilles spørsmål ved, får anledning til å forklare seg direkte for den dømmende rett.» Høyland har imidlertid hevdet at parter og

²⁰ Eckhoff og Smith (2010) s. 553

vitner ikke nødvendigvis burde være tilstede under rettsforhandlingene. Han begrunner sitt standpunkt med at ytre tegn i liten grad vil kunne bidra til å avklare hvorvidt vedkommende er troverdig eller ikke.²¹

²¹ Høyland (2003) s. 29

5 TROVERDIGHET SOM EN DEL AV VURDERINGSTEMAET I UTLENDINGSSAKER

5.1 Troverdighet som vurderingstema

Bevisvurderingen i utlendingssaker vil ofte i stor grad måtte bygge på forklaringen til utlendingen fordi man har få andre bevis å legge til grunn. Ikke sjelden blir derfor vurdering av troverdighet svært viktig. Dette gjelder både utlendingens troverdighet og forklaringens troverdighet og pålitelighet. Dette var tilfelle i TOSLO-2012-17887, der bevisvurderingen var vanskelig fordi det var komplisert å verifisere om informasjonen som ble gitt var korrekt. Derfor ble «vurderingen av asylsøkerens generelle troverdighet (...) sentral.» I TOSLO-2012-66657 ble det uttalt at for å vurdere «saksøkernes generelle troverdighet, er det naturlig å ta utgangspunkt i saksøkernes forklaringer for retten.»

Det finnes ingen bestemmelser i utlendingsloven som uttrykkelig nevner noe om troverdighetsbedømmelser. I odelstingsproposisjonen begrunnes dette med at det ville være uhensiktsmessig å fastsette egne bevisbestemmelser i loven.²² Departementet presiserer imidlertid at «utlendingens generelle troverdighet er ett av de elementene som det er naturlig å vektlegge i den samlede [bevis-]vurderingen»²³ og at «søkerens fremstilling skal legges til grunn dersom søkeren gir en troverdig forklaring om hva vedkommende har vært utsatt for»²⁴. Det samme uttrykkes i UNHCRs Håndbok punkt 204 og EUs statusdirektiv artikkel 4 nr. 5.

For å avgjøre om forklaringen skal legges til grunn som troverdig opplyses det i odelstingsproposisjonen til utlendingsloven av 2008 at det kan det legges vekt på «hvorvidt

²² Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 88

²³ Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 88

²⁴ Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 234

den er detaljert eller overfladisk, sammenhengende eller motstridende».²⁵ I odelstingsproposisjonen til utlendingsloven av 1988 uttrykkes det at «selvmotsigelser og endring av opplysninger svekker troverdigheten med mindre det blir gitt en god forklaring på hvorfor dette har oppstått».²⁶ I tillegg kan troverdigheten til utlendingen svekkes hvis han venter lenge med å fremsette søknad om asyl eller han ikke fremlegger påkrevd dokumentasjon fra hjemlandet, dersom dette kan skje uten fare for egen sikkerhet eller uten praktiske hindringer.²⁷ Disse momentene vil i følge lovgiver kunne bidra til å avgjøre hvorvidt utlendingen eller forklaringen er troverdig.

Høyesterett uttrykker i Rt-2011-1481 at «asylsøkerens generelle troverdighet er et relevant moment som skal tas i betraktning» ved bevisvurderingen. I avsnitt 46 heter det at:

«eventuelle selvmotsigelser, uklarheter og utelatelser i forklaringen, som ikke kan begrunnes på tilfredsstillende måte, kan få betydning for bevisvurderingen. Forklaringer som gradvis tilpasses, eller suppleres av nye forhold som tidligere ikke har vært nevnt, vil lett bidra til å svekke den generelle troverdigheten. Dette vil særlig være tilfellet der forklaringen endres etter at det grunnlaget som først ble påberopt, viser seg ikke å føre frem.»

Høyesterett angir i dommen momenter som kan føre til svekket troverdighet. Dette vil kunne få betydning for hvilke faktiske forhold som kan legges til grunn som bevist og dermed for innholdet i domsslutningen.

I LB-2011-23448 uttales det at:

«[å] bedømme en persons « generelle troverdighet » er i utgangspunktet en vanskelig vurdering. Grunnlaget for vurderingen vil være det inntrykk personen selv skaper hos den som skal vurdere og troverdigheten av de opplysninger vedkommende gir. Disse to elementene vil i praksis ikke alltid

²⁵ Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 85

²⁶ Ot.ptp.nr.46 (1986-1987) s. 103

²⁷ Utlendingsloven § 93(1), Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 130 – 131

være klart avgrenset. Opplysningene må holdes opp mot andre opplysninger, og opplysningenes fullstendighet og indre sammenheng må vurderes.»

Lagmannsretten konstaterer her at både inntrykket av vedkommende og forklaringen i seg selv er med på å avgjøre personens generelle troverdighet.

RG-2001-1081 gir uttrykk for at situasjon må vurderes konkret i hver enkelt sak. Det ble uttalt at «det ville imidlertid være svært uheldig om denne alminnelige erfaring skulle ramme en som med rette søker om asyl.» At et forhold generelt er egnet til å svekke en persons troverdighet, innebærer ikke at troverdigheten alltid vil være svekket i slike tilfeller. At hver sak må vurderes konkret og helhetlig, og at man ikke alltid kan følge generelle retningslinjer eller utgangspunkter, ble understreket av Larsen i Utlendingsnemnda.²⁸ Også Krane i Utlendingsdirektoratet understreket viktigheten av at hver sak må vurderes konkret.²⁹

Samlet viser nevnte rettskilder at troverdighetsvurderinger av personer og forklaringer er svært viktig i avgjørelsen av mange utlendingssaker. Det er derfor av stor betydning å kunne avgjøre hvorvidt en person eller forklaring er troverdig på en tilfredsstillende måte. Rettskildene angir videre flere momenter som kan være relevante ved denne vurderingen. Hvorvidt disse momentene samsvarer med vitnepsykologisk forskning vil jeg komme tilbake til under punkt 7.

5.2 Bevisregler om vandel og troverdighet

Det følger av tvisteloven § 22-6(1) første punktum at det i utgangspunktet ikke kan føres bevis om en parts eller et vitnes vandel eller alminnelige troverdighet. Det vil si bevis som

²⁸ Larsen. Intervju

²⁹ Krane. Intervju

generelt tar sikte på å karakterisere en person.³⁰ Retten har imidlertid anledning til å tillate slik bevisføring dersom det er av «vesentlig betydning for avgjørelsen», jfr. tvisteloven § 22-6(1) annet punktum. Bevis om troverdighet som er tilknyttet den aktuelle saken faller utenfor, jfr. Rt-2002-1735. Dommen er avsagt etter den nå opphevede tvistemålsloven, men tvisteloven § 22-6(1) er en innholdsmessig videreføring av tvistemålsloven § 193.³¹ Er bevis om troverdighet derfor tilknyttet den konkrete saken kan dette føres fritt, uavhengig av bestemmelsen i tvisteloven § 22-6(1).

³⁰ Reusch. *Norsk lovkommentar*

³¹ Reusch. *Norsk lovkommentar*

6 FINNES DET OBJEKTIVE TEGN SOM KAN AVSLØRE LØGN?

Det finnes mange oppfatninger om hvordan en person som ikke forteller sannheten oppfører seg eller forklarer seg. Man tror gjerne at en som lyver har unnvikende øyebevegelser, snakker i høyere toneleie og generelt har mer kroppslig uro.³² Forskning viser imidlertid at det ikke finnes noen entydige og pålitelige kriterier for å avgjøre hvorvidt en person lyver eller ikke.³³ Det er altså vanskelig å peke på konkrete objektive tegn som viser seg når en person snakker usant. Våre stereotypiske oppfatninger om hvordan man vurderer troverdighet til en person synes derfor i liten grad å stemme med virkeligheten.³⁴

Allikevel finnes det visse tegn som i større eller mindre grad viser seg ved en løgnaktig forklaring.³⁵ Jo flere av disse tegnene som viser seg, jo større sannsynlighet er det for å klare å avgjøre om personen faktisk lyver.³⁶ I tillegg vil tegnene gjøre seg mer eller mindre gjeldende avhengig av hvilken type løgn som fortelles og hvilken motivasjon personen har for å lyve.³⁷

Forholdet mellom løgn og en persons forklaring, oppførsel og fremtoning er altså svært komplekst. I tillegg blir bildet ytterligere komplisert ved at det man tror kan gi uttrykk for en løgnaktig opptreden kan bli motvirket av vedkommende selv ved hjelp av motsatt oppførsel.³⁸ Dette gjør at det å vurdere et individs troverdighet er en krevende oppgave.³⁹

³² Magnussen (2004) s. 196

³³ Granhag og Strömwall (2004) s. 290, Vrij (2008) s. 37, s. 88 og s. 106

³⁴ Magnussen (2004) s. 198

³⁵ Granhag og Strömwall (2004) s. 291

³⁶ Granhag og Strömwall (2004) s. 297

³⁷ DePaulo (2003) s. 97, Granhag og Strömwall (2004) s. 38

³⁸ Vrij (2008) s. 49 og s. 103

³⁹ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 189

Det finnes i hovedsak tre ulike måter som kan bidra til å undersøke om en person trolig snakker sant. Man kan for det første se på innholdet i forklaringen, for eksempel forklaringens struktur og hvor detaljert den er. For det andre kan man undersøke hvordan forklaringen blir avgitt via ikke-verbal adferd, for eksempel gjennom observasjon av kroppsspråket. For det tredje kan man undersøke de fysiologiske reaksjonene som oppstår når forklaringen blir avgitt.⁴⁰

Undersøkelser av fysiologiske reaksjoner vil ikke bli behandlet i denne oppgaven, da dette er tegn som ikke lar seg undersøke uten spesialutstyr. Bevis om en parts eller et vitnes troverdighet ved hjelp av testing av fysiologiske reaksjoner er ikke tillatt i sivile saker, jfr. tvisteloven § 22-6(4). Heller ikke i straffesaker er testing av fysiologiske reaksjoner tillatt. Dette følger av Rt-1996-1114, der Høyesterett fant at straffeprosessloven ikke gir adgang til bruk av polygrafest (løgndetektor). Hensynet til personvernet begrunnet forbudet. Dette er fastholdt i senere avgjørelser, bl.a. Rt-1997-689 og Rt-1997-1145.

⁴⁰ Magnussen og Stridbeck (2001) s. 83

7 VITNEPSYKOLOGISKE FORSKNINGSRISULTATER SAMMENHOLDT MED RETTSAVGJØRELSER OG PRAKSIS FRA UTLENDINGSNEMNDA

7.1 Innledning

Nedenfor vil jeg referere fra ulike vitnepsykologiske kilder hva gjelder forskning på løgn- og troverdighetsvurderinger. I tillegg vil jeg eksemplifisere med rettsavgjørelser fra utlendingsretten og saker fra Utlendingsnemnda for å illustrere hvordan det i praksis tas stilling til utlendingers og forklarings troverdighet. Jeg vil så undersøke om det er samsvar mellom forskningen og slik retten og UNE tar stilling til troverdighetsspørsmålet i konkrete saker. Jeg har ikke til hensikt å gi en uttømmende redegjørelse av saker hvor det tas stilling til utlendingers troverdighet. Jeg har kun tatt med et utvalg avgjørelser som kan gi en indikasjon på om troverdighetsvurderingene samsvarer med resultater fra psykologisk forskning og som viser hvilke momenter som blir vektlagt i avgjørelsene.

Det er viktig å være oppmerksom på at det kan være store individuelle forskjeller fra person til person. At man gjennom eksperimentell forskning finner momenter som kan eller ikke kan gi indikasjoner på en troverdig person eller forklaring, betyr ikke nødvendigvis at det i et konkret tilfelle alltid vil stemme.

Forsøkene som det i det følgende er referert til stammer i hovedsak fra laboratorieundersøkelser. Allikevel er det grunn til å anta at resultatene gir en god pekepinn for å vurdere objektive tegn på løgn i virkelige situasjoner.⁴¹ I tillegg kan resultatene variere avhengig av om personen har mye å tape. Forskningsforsøk uten en slik dimensjon kan derfor sies å ikke være fullt ut dekkende for situasjoner der mye står på spill.⁴²

⁴¹ Magnussen (2004) s. 197

⁴² Vrij og Mann (2001)

7.2 Momenter

7.2.1 Sammenhengende og logisk oppbygget forklaring

Med sammenhengende og logisk oppbygget forklaring siktes det til en forklaring som innholdsmessig henger godt sammen og som er rasjonelt oppbygget. Resultatet av Christianson og Ehrenkronas myteundersøkelse viser at en sammenhengende og logisk oppbygget forklaring av mange blir ansett som et tegn på troverdighet.⁴³ Denne oppfatningen har imidlertid liten forankring i virkeligheten. Vitnepsykologisk forskning viser nemlig at en forklaring som ikke er sammenhengende vel så ofte kan være sann, fremfor en forklaring som gjennomgående er sammenhengende oppbygget. Grunnen til dette er at minner ikke blir lagret i kronologisk rekkefølge, slik som for eksempel opptak på et videokamera. Det man har opplevd blir påvirket av både tid og følelser. Noen hendelser vil man huske godt, mens andre hendelser lett kan glemmes eller utelates.⁴⁴ Man kan dermed ikke forvente at en forklaring skal være oppbygget i en kronologisk rekkefølge for å anse den som troverdig.⁴⁵

Det er ikke bare hvordan minnet er bygget opp som kan påvirke hvorvidt forklaringen blir sammenhengende eller ikke. En rekke faktorer kan gjøre seg gjeldende. Hvordan tilhøreren reagerer vil kunne ha betydning. Viser tilhøreren stor interesse for visse deler av forklaringen, gjennom for eksempel et nikk eller et interessant oppfølgingsspørsmål, kan det være naturlig for fortelleren å legge større vekt på dette og utelate noe annet.⁴⁶ Videre kan visse grupper av mennesker ha større problemer med å gi en sammenhengende forklaring enn andre, for eksempel traumatiserte personer.⁴⁷ Mange utlendinger kan også være forhindret fra å gi en logisk og sammenhengende fremstilling fordi de har en annen

⁴³ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 77

⁴⁴ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 77

⁴⁵ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 82 - 83

⁴⁶ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 83

⁴⁷ Øyen (2013) s. 198

kulturell bakgrunn eller er avhengig av tolk.⁴⁸ Se mer om disse problemstillingene under punkt 7.3 og punkt 7.4.

Dette betyr imidlertid ikke at alle usammenhengende forklaringer er sanne eller at sammenhengende forklaringer ikke kan være sanne. Det dette viser er at en sammenhengende forklaring i utgangspunktet ikke kan gi noen god indikasjon på om historien virkelig er sann eller ikke. Forklaringen må undergis en kritisk vurdering hvor man vurderer den konkrete troverdigheten av den.⁴⁹ I LB-2011-23448 ble det uttalt at det må tas høyde for at «enkelte ting kan være vanskelig å huske nøyaktig, og at forklaringen av den grunn kan stemme dårlig eller virke usammenhengende.» Dette er i samsvar med den beskrevne forskningen.

I DePaulos metaanalyse ble det funnet en liten sammenheng mellom en usann fremstilling og logisk oppbygging av forklaringen. Resultatet viste at løgnaktige forklaringer er noe mindre logisk oppbygget enn sannferdige forklaringer.⁵⁰ Dette indikerer at manglende logisk oppbygning i en forklaring kan være et moment som taler for svekket troverdighet.⁵¹ Det må imidlertid nevnes at det i metaanalysen ble funnet noe uforenelige og motstridende resultater på akkurat dette punktet.

DePaulo undersøkte videre den sammenhengende flyten i en forklaring. Det ble funnet at det verken var noen forskjell i antall pauser eller «ikke-ah»-taleforstyrrelser mellom en løgnaktig og en sannferdig forklaring. Dette kan derfor i liten grad brukes som et kriterium for å skille løgn fra ikke-løgn. En forskjell som imidlertid ble funnet var antall repetisjoner

⁴⁸ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 83 og s. 86

⁴⁹ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 89 - 90

⁵⁰ DePaulo (2003) s. 92

⁵¹ Lie (2012) s. 357

av ord og fraser. En person som snakker usant bruker generelt flere repetisjoner enn en som er sannferdig.⁵²

Forarbeidene til utlendingsloven av 2008 indikerer at man bør legge vekt på hvorvidt fremstillingen til utlendingen er «sammenhengende» i avgjørelsen av dens troverdighet.⁵³ Det samme går frem av UNHCRs Håndbok punkt 204 der det fremkommer at «søkerens utsagn må være sammenhengende og troverdig.»

Det finnes mange domseksempler hvor en sammenhengende forklaring er benyttet av retten som et moment for å vurdere om forklaringen eller personen er troverdig. Ofte er dette et moment som styrker troverdigheten. I TOSLO-2008-59858 fant retten at søkerens opprinnelige historie var «tilstrekkelig sammenhengende og detaljert til å konkludere med at denne [var] troverdig.» Her ser vi at to ulike momenter, sammenhengende forklaring og detaljert forklaring, ble benyttet sammen for å avgjøre om og begrunne at utlendingens forklaring var troverdig.

I LB-2010-130915 kom lagmannsretten til at forklaringen fremstod som «sammenhengende», og at søkerens asylhistorie måtte «legges til grunn som sannsynliggjort.» I tillegg til den sammenhengende forklaringen, fant retten at asylhistorien var sannsynliggjort på bakgrunn av andre vitneforklaringer og at historien ikke var i strid med allment kjente fakta. Flere momenter førte dermed til at forklaringen ble ansett som troverdig.

⁵² DePaulo (2003) s. 92 og s. 94

⁵³ Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 85

Tingretten uttalte i TOSLO-2011-24886 at asylsøkeren «avga en koherent og sammenhengende forklaring.» Dette var et av momentene som styrket vedkommendes troverdighet.

I LB-2011-131658-2 forklarte vitnet seg «sammenhengende og konsistent», og vitneforklaringen ble dermed ansett som troverdig. Dette fikk den følge at utlendingens generelle troverdighet ble ansett som lav fordi forklaringene stod i motstrid med hverandre.

Det finnes rettsavgjørelser der en ikke-sammenhengende forklaring blir ansett som et tegn på svekket troverdighet. I TOSLO-2007-89487 fant retten at utlendingen «forklarte seg usammenhengende.» Sammen med andre momenter, bl.a. utlendingens nervøse fremtoning, kom retten til at dette svekket hans troverdighet.

En sammenhengende forklaring var et av momentene som begrunnet at UNE i N11379046 fant asylsøkeren troverdig. Det var også tilfelle i N101483720. Begge asylsøkerne i saken ble funnet å være troverdige bl.a. fordi de hadde avgitt sammenhengende forklaringer. I N100471914 ble forklaringen ansett som troverdig bl.a. fordi den var sammenhengende. I N107882114 fant Utlendingsnemnda at asylsøkeren hadde gitt en helhetlig og grundig forklaring. Den ble dermed ansett som troverdig. I N11893946 gav derimot en usammenhengende forklaring grunn til å anse asylsøkerne som generelt lite troverdige.

Både forarbeidene, rettsavgjørelsene, praksisen fra UNE og UNHCRs Håndbok synes i mange tilfeller å legge vekt på hvorvidt forklaringen er sammenhengende i troverdighetsvurderingen. Er forklaringen sammenhengende indikerer rettskildene at forklaringen og utlendingen ofte blir funnet å være troverdig. Er forklaringen derimot usammenhengende, er dette gjerne et kjennetegn for en ikke-troverdig forklaring eller person. Dette er ikke helt i samsvar med psykologisk forskning. En sammenhengende forklaring vil i liten grad alene kunne gi en indikasjon om hvorvidt forklaringen er

troverdig.⁵⁴ I de nevnte avgjørelsene kan det imidlertid foreligge konkrete forhold som gjør at sammenhengen i forklaringen bidrar som et av flere momenter til å anse den troverdig, og at dette bidrar til den tilsynelatende forskjellen mellom forskning og praksis.

7.2.2 Detaljer

I en forklaring kan både arten av detaljer og antall detaljer ha betydning for hvordan troverdigheten vurderes. Med arten av detaljer siktes det til hvilke typer av detaljer som gis, for eksempel om de er overfladiske, unike eller grundige. Med antall detaljer menes hvor mange detaljer som blir fortalt. Christianson og Ehrenkronas myteundersøkelse viser at detaljer er et kriterium mange legger vekt på for å kunne ta stilling til sannhetsinnholdet i en forklaring.⁵⁵

DePaulos metaanalyse viser at en som lyver generelt vil gi færre detaljer i sin fremstilling enn en som uttrykker seg sannferdig. I tillegg konkluderer analysen med at en usann forklaring i utgangspunktet vil være mindre kognitivt kompleks og inneholde færre unike ord.⁵⁶

Har forklaringen mange detaljer viser altså forskningen at det er mer nærliggende at den er sann enn at den er usann. Dermed vil en som forteller sannheten ofte bruke lengre tid på å forklare seg enn en som lyver.⁵⁷ En historie med mange detaljer vil også lettere kunne bidra til å avsløre om den virkelig er sann, fordi den da inneholder flere detaljer som ofte kan kontrolleres opp mot andre bevis, om det finnes.⁵⁸ En detaljert forklaring vil videre kunne

⁵⁴ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 82 - 83

⁵⁵ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 61

⁵⁶ DePaulo (2003) s. 91

⁵⁷ Granhag og Strömwall (2004) s. 295

⁵⁸ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 63 og s. 69

gi et større preg av at man virkelig har vært tilstede. Dette fordi fremstillingen gjerne vil virke mer selvopplevd og den fremstår dermed som mer troverdig.⁵⁹

Det er imidlertid på det rene at en detaljrik forklaring ikke er en *nødvendig* betingelse for at forklaringen faktisk er sann.⁶⁰ Det kan tenkes flere grunner til at forklaringen ikke inneholder så mange detaljer, men at den allikevel er til å stole på. Dersom en type hendelse har funnet sted mange ganger, for eksempel flere voldtekter, kan dette føre til at minnene glir over i hverandre og at det kan være vanskelig å huske fra en spesifikk hendelse.⁶¹ En annen forklaring kan være at minnene er svært følelsesladde og psykisk vanskelig å forklare seg om.⁶² Det kan også tenkes at forklaringen blir lite detaljert av den enkle grunn at utlendingen har glemt deler av hendelsesforløpet.

Hvilken situasjon man befinner seg i når man forklarer seg kan også påvirke detaljene i forklaringen. Blir forklaringen avgitt i en trygg setting har forklaringen større forutsetninger for å bli detaljrik. Motsatt, dersom man befinner seg i en stressende eller uvanlig situasjon er det mer nærliggende at forklaringen vil bli mindre detaljert. Det psykologiske miljøet forklaringen blir fortalt i må dermed tas i betraktning når man bedømmer troverdigheten.⁶³

Hvordan spørsmålene blir stilt til utlendingen kan også få betydning for hvordan forklaringen kommer til uttrykk, herunder antall og arten av detaljer som blir fortalt.⁶⁴ Blir det stilt konkrete spørsmål til utlendingen, eller gis han anledning til å uttrykke seg fritt? I tvisteloven § 24-9(2) oppstilles det en regel om at vitnene i utgangspunktet skal gis adgang

⁵⁹ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 63

⁶⁰ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 72

⁶¹ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 70

⁶² Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 72

⁶³ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 74 - 75

⁶⁴ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 75

til å gi en sammenhengende forklaring, før mer detaljerte spørsmål stilles. Partene skal avgi forklaring etter innledningsforedragene, jfr. tvisteloven § 9-15(4).

Det følger etter dette at detaljene i en fremstilling ikke kan gi noen sikker indikasjon om hvorvidt man står ovenfor en løgn eller sannhet.⁶⁵ Forklaringen må undergis en konkret, skjønnsmessig vurdering for å avgjøre om den kan stoles på eller ikke.

I forarbeidene til utlendingsloven av 2008 uttrykkes det, i forbindelse med beviskravet ved flyktningevurderingen og returvernet, at man bl.a. må legge vekt på hvorvidt forklaringen er «detaljert eller overfladisk.»⁶⁶ Dette indikerer at lovgiver mener det bør legges vekt på detaljene i forklaringen for å vurdere hvilket faktum som skal legges til grunn, herunder hvorvidt forklaringen er troverdig.

Flere rettsavgjørelser viser at domstolene legger vekt på detaljene i fremstillingen til utlendingen for å avgjøre om vedkommende og hans forklaring er troverdig. En generell forklaring med få konkrete detaljer blir sjelden ansett som troverdig. Dette var tilfelle i TOSLO-2006-26291. Det ble uttalt at enkelte av vitnene var «utpreget generelle i sine forklaringer og ikke spesielt troverdige.» I TOLSO-2010-1758 uttrykte retten at forklaringene var «innledningsvis svært generelle.» Dette førte til en svekkelse av troverdigheten.

I LB-2002-666 fant lagmannsretten at asylsøkerens forklaring ikke var troverdig på bakgrunn av flere ulike punkter. Et av disse punktene var at utlendingen hadde «få nærmere detaljer om den behandlingen han [hadde] vært utsatt for» og at han «ikke kunnet bibringe noen mer konkret opplysning om broren Bs innsats som PKK-leder.» Forklaringen

⁶⁵ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 76

⁶⁶ Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 85

fremstod dermed som nokså overfladisk uten nærmere opplysninger og kunne ikke legges til grunn som troverdig.

Lagmannsretten fant i LB-2011-23448 at «det svekke[t] ankemotpartens generelle troverdighet at han ikke [hadde] flere, eller mer konkrete, opplysninger om sin reise (...). Det samme [gjaldt] hans forklaring om hvordan midler ble stillet til rådighet for reisen.» At utlendingen ikke kunne komme med flere detaljer om reisen til Norge svekket etter lagmannsrettens syn hans generelle troverdighet.

I LB-2008-125356 var spørsmålet om et kurdisk ektepar hadde krav på asyl. Mannen forklarte seg lite detaljert om reiseruten. Han kunne bare «beskrive aktiviteten generelt.» Retten ble derfor i tvil om det han fortalte var sant. Hans kone gav imidlertid en «detaljert og troverdig» forklaring. Etter en konkret skjønnsmessig helhetsvurdering fant retten allikevel at de forhold som svekket mannens troverdighet fikk avgjørende betydning. Hans forklaring hadde derfor ikke den nødvendige troverdigheten som trengtes for å kunne legges til grunn. Dommen indikerer at få detaljer gav grunnlag for å si at forklaringens troverdighet var svekket, mens en detaljert fremstilling ble ansett for å gi forklaringen styrket troverdighet.

En detaljert fremstilling førte i TOSLO-2008-59858 til at retten festet lit til utlendingens forklaring. Den detaljerte forklaringen ble ansett, i tillegg til andre momenter, for å styrke personens troverdighet.

Mindretallet i TOSLO-2007-99968, en meddommer, lot ikke få detaljer i søkerens forklaring hindre at forklaringen ellers fremstod som troverdig. Mindretallet la vekt på øvrig vitneforklaringer, at alderstesting statistisk sett kunne være feil og inntrykket den fikk av både utlendingen og forklaringen. På bakgrunn av dette mente mindretallet at utlendingen og hans forklaring måtte anses som troverdig. Flertallet derimot fant at

mangelen på konkrete og detaljerte opplysninger i forklaringen svekket forklaringens troverdighet. Flertallet fant også at andre momenter, falske identitetsdokumenter, endring i forklaringen og at utlendingen bevisst hadde gitt uriktige opplysninger, svekket hans troverdighet ytterligere. Mindretallets syn illustrerer at en lite detaljert forklaring ikke alltid fører til lav troverdig. Dommen illustrerer også at det kan være ulike oppfatninger mellom dommerne i samme sak på utfallet av troverdighetsvurderingen.

Også RG-2001-1081 indikerer at få detaljer ikke er ensbetydende med en lav troverdighet. En enstemmig lagmannsrett syntes det var noe underlig at utlendingen ikke kunne gi noen særlige detaljer om reiseruten. Dette kunne imidlertid etter rettens oppfatning skyldes flere forhold, for eksempel at hun kom fra en annen språkkultur eller at hun ikke selv hadde planlagt reisen. Derfor kom lagmannsretten til at hennes troverdighet ikke var svekket, til tross for at utlendingen hadde oppgitt svært få detaljer om sin reiserute.

TOSLO-2011-150442 er et eksempel på at forklaringen var detaljert, men den ble av tingretten allikevel ikke ansett som tilstrekkelig troverdig. Det heter i dommen at «[f]orklaringen hans synes å ha blitt mer detaljert etter Utlendingsdirektoratets vedtak og for lagmannsretten har A opplyst flere detaljer, men uten at dette har styrket troverdigheten.» Uttalelsen tyder på at retten anså forklaringen som tilpasset (se punkt 7.2.4) og/eller mente at opplysninger burde vært nevnt tidligere (se punkt 7.2.12). Det økte detaljnivået i forklaringen ble dermed ikke ansett som en styrking av vedkommendes troverdigheten.

Samlet sett viser gjennomgangen av dommene at retten tar noe ulik stilling til troverdighetsspørsmålet ved bruk av momentet detaljer. Det finnes rettsavgjørelser som viser at lite detaljerte forklaringer blir ansett som en svekkelse av troverdigheten, og at detaljerte forklaringer blir ansett for en styrking av troverdigheten. Dette er i utgangspunktet i samsvar med forskningsresultatene fra DePaulos metaanalyse. Det finnes

imidlertid også eksempler på rettsavgjørelser der lite detaljerte forklaringer er funnet å være troverdige, og at forklaringer som er detaljerte ikke alltid blir ansett som troverdige. Altså er alle fire mulige kombinasjoner av sammenhengen mellom detaljer og troverdighet representert i utvalget av domsavgjørelsene. Dette illustrerer at retten tar konkret stilling til troverdighetsvurderingene i hvert enkelt tilfelle, og at vurderingene ikke avgjøres ut fra mer generelle retningslinjer. Dette er i samsvar med forskningen som understreker at antall eller arten av detaljer aldri kan være noen sikker indikasjon på om man står ovenfor en troverdig eller en ikke-troverdig forklaring.⁶⁷

Praksis fra Utlendingsnemnda viser at også UNE, i likhet med domstolene, bruker detaljer som et moment for å vurdere hvorvidt utlendingen eller forklaringen er troverdig. Asylsøkeren i N11095089 hadde gitt detaljerte svar på alle spørsmål han ble spurt om. Dette gjorde at asylsøkeren ble ansett som svært troverdig. Både i N100471914 og i N1105031212 forklarte utlendingene seg detaljert. Dette ble ansett som en styrking av deres troverdighet. En lite detaljert forklaring blir gjerne vurdert som en svekkelse av utlendingens eller forklaringens troverdighet eller vurdert som ikke-troverdig. Dette var tilfelle i N112236912 der UNE bemerket at asylsøkeren forklarte seg lite konkret på sentrale punkter. Han ble derfor funnet lite troverdig. Også i N137113114 og N11201489 var forklaringene lite detaljerte, eller var uten de detaljer man måtte kunne forvente. Dette førte til at forklaringene ble ansett som lite troverdige.

Det finnes eksempler fra Utlendingsnemnda på at en lite detaljert fremstilling ikke alltid blir ansett for å svekke utlendingens troverdighet. UNE mente at den lite detaljerte forklaringen i N11243527 kunne være egnet til å sette spørsmålstegn ved asylsøkerens troverdighet. Imidlertid var det andre konkrete forhold i saken, bl.a. et tilsynelatende ekte ID-kort og en språktest, som gjorde at han allikevel generelt måtte anses som troverdig.

⁶⁷ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 76

7.2.3 Forklaringen er konsekvent, konsistent og uten endringer

Med en konsekvent og konsistent forklaring siktes det til en forklaring som ikke forandrer seg over tid, d.v.s. at den innholdsmessig ligger fast gjennom hele prosessen.

Christianson og Ehrenkrona fant i sin myteundersøkelse at man gjerne oppfatter en konsekvent forklaring som et moment for å vurdere hvorvidt den er troverdig. Det var imidlertid ulike oppfatninger om en konsekvent forklaring var med på å styrke eller svekke troverdigheten. En konsekvent fortelling kan både gi inntrykk av at man virkelig har opplevd det som fortelles, men den kan også gi et inntrykk av at man har diktet den opp og deretter pugget historien.⁶⁸

Christianson og Ehrenkrona hevder at det er vanlig at en forklaring endres noe under en rettergang. Det kan være flere grunner til dette og det betyr ikke nødvendigvis at personen kommer med usannheter. En grunn kan være at man blir stilt komplekse spørsmål som det kan være vanskelig å forstå. En annen grunn kan være at det å fortelle en historie med de samme detaljene er en vanskelig oppgave. Det krever at man husker alt hva man tidligere har forklart. En tredje grunn kan være at man gjennom forklaringen aktiverer minnet slik at man kommer på flere nye eller annerledes detaljer. En fjerde grunn kan være at sinnsstemningen til den som skal forklare seg er ulik de gangene forklaringen avgis. Forklaringen vil også kunne variere avhengig av hvem som stiller spørsmålene, hvordan og hvor spørsmålene stilles, hvordan forklaringen dokumenteres, om tolk benyttes og individets egne språkkunnskaper.⁶⁹

Hvorvidt forklaringen er konsekvent eller ikke har isolert sett liten betydning for om forklaringen virkelig er sann eller usann. Modellstudier viser at både sannferdige og ikke-

⁶⁸ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 92 - 93

⁶⁹ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 92 flg.

sannferdige fremstillinger kan være like konsistente over tid.⁷⁰ Kriteriet kan altså aldri være et absolutt bevis verken i den ene eller andre retningen. En som lyver kan avgi en konsekvent forklaring, og en historie kan være sann selv om den forandres over tid.⁷¹ Forklaringen må ses i sin sammenheng og vurderes konkret. Dersom det foreligger en endring i historien må det undersøkes hvorfor denne endringen har funnet sted. Man kan ikke uten videre slå fast at den nye forklaringen ikke kan være sann, og at personen har mistet all sin troverdighet.⁷²

Domsavgjørelser viser at retten ofte legger vekt på hvorvidt forklaringen er konsekvent eller konsistent for å vurdere om den er troverdig. I TOSLO-2011-103302 ble det uttalt at det var «viktig for vurderingen av troverdighet å se på om forklaringene har vært konsistente på viktige punkt.» Gjennomgangen av rettsavgjørelsene indikerer at en konsekvent forklaring ofte er et moment som etter rettens oppfatning styrker forklaringens troverdighet.

Lagmannsretten fant utlendingens forklaring troverdig i LB-2009-2940. Dette ble begrunnet med at:

«[a]nkemotpartens forklaring om utreisen har vært konsistent helt siden hun kom til Norge, og under sin forklaring i lagmannsretten oppga hun også navnet på den mann som fremskaffet det falske passet og hjalp henne ut av Iran. Ankemotparten har videre forklart seg konsekvent om forholdet til ektemannen.»

Dommen illustrerer at utlendingen hadde styrket troverdighet fordi hun hadde avgitt samme forklaring helt siden ankomsten i Norge. Hennes fremstilling av faktum ble derfor lagt til grunn.

⁷⁰ Granhag og Strömwall (2002) s. 255

⁷¹ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 95

⁷² Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 97

I LB-2010-130915 la lagmannsretten vekt på at asylsøkeren i det vesentlige hadde gitt sammenfallende forklaringer helt siden han kom til Norge. Dette var begrunnelsen for at hans forklaring fremstod som troverdig. Han hadde oppgitt den samme historien både til politiet, utlendingsmyndighetene, tingretten og lagmannsretten. Det at han på enkelte punkter ikke gav et identisk vitnemål, forklarte lagmannsretten med at stilte spørsmål ikke alltid var helt presise, at spørsmålene kunne tolkes forskjellig og at problemer i forbindelse med bruk av tolk kunne oppstå.

I TOLSO-2012-66657 mente retten at asylsøkerne hadde avgitt en forholdsvis konsekvent forklaring gjennom hele asylprosessen, selv om det var avgitt enkelte nye detaljer senere i saksbehandlingen. Tingretten uttalte at:

«[i] store trekk er forklaringene overensstemmende med hva som fremgår av asylintervjuene, og kjernen i forklaringene den samme som tidligere. Detaljene som kom frem i retten dreier seg etter rettens syn ikke om etterfølgende tilpasninger eller endringer av tidligere avgitte forklaringer og motstridende opplysninger, slik staten har gjort gjeldende, men om en hensiktsmessig utdyping av innholdet i asylintervjuet i et forsøk på å opplyse saken så langt som rimelig og mulig er.»

Dette ble ansett som ett av flere momenter som førte til at retten oppfattet «søkerne som generelt troverdige.» I saken ser vi at staten og tingretten hadde ulike bedømmelser av hvordan visse nye detaljer som fremkom senere i asylprosessen skulle vurderes. Staten fant at de nye opplysningene svekket asylsøkernes troverdighet, mens tingretten mente at dette ikke kunne føre til at asylsøkernes troverdighet måtte anses som lav.

Det ble i RG-2001-1081 avgitt en forklaring som samsvarte «i det alt vesentlige» med de opplysningene som asylsøkeren tidligere hadde avgitt i registreringsskjemaet og i asylintervjuet. Dette var et av momentene, i tillegg til bl.a. alminnelig kunnskap om kurdernes situasjon i Tyrkia og «korrekt» følelsesmessig reaksjon, som førte til at hennes

troverdighet ikke var svekket. Asylsøkeren ble dermed ansett som troverdig, og forvaltningsvedtaket om å nekte politisk asyl ble funnet å være ugyldig.

Gjennomgangen av rettsavgjørelser viser at en ikke-konsekvent historie lett vil kunne svekke troverdigheten til vedkommende som forteller den. LB-2007-71944 illustrerer dette. Lagmannsretten uttalte at «troverdigheten av As forklaring om familiens manglende støtte svekkes av at hennes forklaringer på enkelte punkter har endret seg over tid, og framstår noe sprikende.» Dommen illustrer videre at til tross for at asylsøkerens troverdighet var svekket, ble hennes forklaring lagt til grunn. Øvrig bevisførsel i saken, en rapport fra den norske ambassaden i Pakistan og forklaringen fra et vitne, var med på å underbygge asylsøkerens fremstilling av faktum.

I LB-2002-666 var det egnet til å svekke troverdigheten til asylsøkerens forklaring at han først forklarte at han ikke hadde vært politisk aktiv. Senere forklarte han at han allikevel hadde vært politisk aktiv. Asylsøkeren hadde også tidligere forklart at han hadde brukt bestikkelser for å komme seg ut av Tyrkia, men senere i saksgangen endret han forklaring og nektet for at bestikkelser var benyttet.

Troverdigheten i LB-2004-2511 var svekket fordi forklaringen til asylsøkeren over tid endret seg fra å ikke være medlem av en politisk organisasjon, til å være til stede ved attentatet på Tadsjikistans president, til å delta i demonstrasjoner mot presidenten. Han endret også sin historie om antall dager i fangenskap i hjemlandet, fra fem til tretten dager. Lagmannsretten fant at disse endringene i forklaringene var såpass sentrale at det bidro til å svekke tilliten til alle opplysningene asylsøkeren hadde gitt til norske myndigheter. Det var også andre endringer i forklaringen som ytterligere bidro til å svekke asylsøkerens troverdighet.

I LB-2004-16509 fant lagmannsretten at det var flere «sprik i hans tidligere forklaringer.» Dette var en av grunnene, i tillegg til tidligere uriktige forklaringer og sterke egeninteresser, til at utlendingens forklaring ikke ble ansett som troverdig.

LB-2008-60109-2 ble avgjort under dissens (4-1). Flertallet fant at asylsøkeren ikke kunne være fra en øy utenfor Somalia, slik hun selv oppgav. De uttalte at «[d]e varierende forklaringene A har gitt om Chovaye, den øya hun har oppgitt å komme fra, må sies å svekke hennes troverdighet betydelig.» I tillegg til den ikke-konsistente forklaringen ble en språkprøve benyttet som begrunnelse for ikke å kunne legge asylsøkerens fremstilling av faktum til grunn. Mindretallet derimot, fant å kunne legge asylsøkerens forklaring til grunn. Dette var i hovedsak basert på vitnemålet til en professor i lingvistikk.

Hovedinntrykket fra UNEs praksis indikerer at en konsekvent forklaring ofte blir funnet å være troverdig, mens en forklaring som ikke er konsekvent gjerne blir ansett som ikke-troverdig. I N11379046 forklarte utlendingen seg i tråd med tidligere forklaringer. I N11515559 var forklaringen reflektert og konsekvent med det som var fortalt tidligere. I N101483720 fortalte utlendingene seg i samsvar med det de tidligere hadde opplyst i saken. I alle tilfellene ført dette til at utlendingene fremstod som troverdige og deres forklaringer ble derfor lagt til grunn.

I N1105031212 hadde asylsøkeren underveis i saksgangen forandret sin forklaring. Til tross for den ikke-konsekvente forklaringen fant nemnda at utlendingen fremstod som troverdig. Dette ble begrunnet i sakens karakter.

Utlendingens forklaring i N12384836 hadde variert i betydelig grad. Forklaringen kunne dermed ikke legges til grunn som troverdig. Bl.a. på grunn av divergerende forklaringer i N11446489 fant UNE at forklaringen ikke var troverdig. Tidligere gitte opplysninger i

N12928136 var ikke samsvarende med dem som ble fortalt under nemndsbehandlingen i UNE. Dette var et av momentene som svekket forklaringens troverdighet i saken.

Avgjørelsene fra domstolene og Utlendingsnemnda illustrerer at instansene stort sett anser en konsekvent forklaring som et tegn på styrket troverdighet. Endringer i forklaringen oppfattes derimot ofte som et moment for svekket troverdighet. Dette synes å være noe i uoverensstemmelse med forskningen, der det hevdes at en konsekvent forklaring i liten grad kan avgjøre hvorvidt personens historie er troverdig eller ikke. En forklaring på den tilsynelatende uoverensstemmelsen kan være at det i avgjørelsene det er vist til er det øvrige momenter som etter en konkret vurdering er med på å styrke eller svekke utlendingens troverdighet. En annen forklaring kan være at jeg kun har lest et utvalg av avgjørelser, og får dermed ikke totaloversikten over alle sakene.

7.2.4 Tilpasning av forklaringen

Med tilpasning av forklaringen siktes det til situasjoner der en person forandrer sin beskrivelse av hendelsesforløpet slik at den blir samsvarende med det han tror vil gagne han selv best, og/eller slik at forklaringen passer med eventuelle øvrige bevis i saken.

Det finnes mange eksempler på rettsavgjørelser der retten har funnet at forklaringen er tilpasset. Dette blir gjerne ansett for å svekke både personens og forklaringens troverdighet. Det uttales generelt i Rt-2011-1481 at «forklaringer som gradvis tilpasses (...) vil lett bidra til å svekke den generelle troverdigheten.»

Retten oppfattet saksøkerens troverdighet i TOLSO-2010-89468 som generelt lav bl.a. fordi det fremstod som om opplysninger som var gitt var tilpasset asylsøknaden. I TOBYF-2010-84905 ble det uttalt at det «tyder på at forklaringen er noe tilpasset hva som har vært antatt å gi best grunnlag for asyl. Dette svekker troverdigheten generelt.» En tilpasset forklaring ville etter rettens oppfatning generelt føre til svekket troverdighet. Imidlertid

førte andre forhold i saken til at retten under en viss tvil fant at forklaringen allikevel var tilstrekkelig troverdig. Dette illustrerer viktigheten av å vurdere hvert enkelt tilfelle konkret, og ikke la seg styre av generelle utgangspunkter.

Dersom retten finner at forklaringen ikke er tilpasset, fører dette gjerne til at troverdigheten ikke anses som svekket. Dette var tilfelle i TOLSO-2012-66657. Tingretten mente at utlendingene ikke hadde forsøkt å tilpasse sine forklaringer, til tross for at forklaringene i retten var noe mer detaljert enn de første forklaringene til utlendingsmyndighetene. Istedenfor ble det ansett som en «hensiktsmessig utdyping av innholdet i asylintervjuet.» Videre avstod utlendingene fra å spekulere i omstendighetene omkring en kidnappingshistorie. Dette kunne «under enhver omstendighet ikke sies å bidra til generelt svekket troverdighet.»

Det samme var tilfelle i LB-2011-197361. Her hadde asylsøkeren «helt siden første asylsøknad i 2003 fastholdt hovedpunktene i sin forklaring.» Dette ble ansett som et av flere momenter som førte til at hans generelle troverdighet ikke ble ansett som lav. I TOSLO-2011-69054 delte ikke retten UNEs syn om at forklaringen til asylsøkeren fremstod som lite troverdig. Han hadde i begge asylintervjuene «holdt fast ved kjernen i sin asylhistorie.» Dette styrket hans troverdighet. Tilpasning av forklaringen må ses i sammenheng med momentet konsekvente forklaringer, punkt 7.2.3.

Forvaltningspraksis viser at også Utlendingsnemnda benytter momentet om tilpassede forklaringer for å vurdere hvorvidt en person eller forklaring er troverdig. I N11893946 mente nemnda at forklaringen bar preg av å være tilpasset. I tillegg til diverse bortforklaringer, eskalering av asylhistorien etter avslag i UDI og logiske brister i forklaringen ble utlendingens generelle troverdighet ansett som svekket. Tilpasning av forklaringen var også ett av flere momenter i N104775316, N104082316 og N12682088 som førte til at utlendingene og forklaringene deres fremstod med svekket troverdighet.

7.2.5 Kroppsspråk

Kroppsspråket er i følge myteundersøkelsen til Christianson og Ehrenkrona en av de viktigste faktorene som folk oppfatter kan skille mellom en troverdig og en ikke-troverdig forklaring eller person.⁷³

Spørsmålet er så om kroppsspråket virkelig kan gi en indikasjon på om forklaringen eller personen er troverdig. Det er funnet visse sammenhenger mellom kroppsspråk og personer som lyver. Resultatene fra DePaulos metaanalyse tyder på at en person som snakker usant generelt viser færre ansiktsuttrykk og har færre skift av stillinger enn en som forteller sannheten. Videre har en person som snakker usant generelt færre arm-, hånd- og fotbevegelser. I tillegg tyder analysen på at en som lyver generelt bruker færre bevegelser for å illustrere det som blir sagt enn en som forteller sannheten.⁷⁴

Det er hevdet at det kan være flere grunner til disse sammenhengene mellom løgnaktig adferd og kroppsspråket. En grunn kan være at løgn ofte fører til mer tankevirksomhet og som en følge av dette blir kroppsspråket redusert. En annen grunn kan være at vedkommende som lyver forsøker å beherske sitt kroppsspråk, for i størst mulig grad prøve å unngå at han blir tatt i løgnen. En tredje grunn kan være at personen som fremfører løgnen ikke i like stor grad er følelsesmessig involvert som en som forteller sannheten, og at han dermed unngår bruk av mye bevegelser.⁷⁵

Sammenhengene som er funnet er imidlertid så små og usikre at man må være forsiktig med å bruke disse statistiske resultatene i troverdighetsvurderingen av et individ i et konkret tilfelle.⁷⁶ Det er derfor svært vanskelig å støtte seg (kun) til en persons kroppsspråk

⁷³ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 113

⁷⁴ DePaulo (2003) s. 92 - 93

⁷⁵ Granhag og Strömwall (2004) s. 294

⁷⁶ Magnussen (2004) s. 199

når man vurderer troverdigheten til vedkommende selv og forklaringen.⁷⁷ Som en ytterligere forsterkningsfaktor i utlendingssaker har man problematikken rundt personer fra ulike kulturkretser. Elementer i kroppsspråket kan ha ulik betydning i ulike deler av verden.⁷⁸ Se mer om dette under punkt 7.3.

I min gjennomgang av sakene fant jeg ingen saker hvor retten eller Utlendingsnemnda eksplisitt nevner momentet kroppsspråket som (del)begrunnelse for avgjørelsen av troverdighet. Men i TOSLO-2007-89487 ble det uttrykt at utlendingen virket «*nervøs* og motvillig til å svare på spørsmål» (min kursivering) og i N114915623 mente UNE at asylsøkeren virket usikker. I begge avgjørelsene var dette et av argumentene som underbygget at utlendingene fremstod som svært lite troverdige. Hvorfor det ble funnet at utlendingene i de to sakene virket nervøs og usikker kan man bare gjette seg til. Kroppsspråket kan imidlertid ha innvirket som en underliggende eller underbevist faktor for å gi retten og UNE dette inntrykket.

I TOLSO-2005-17600 gav asylsøkeren et «troverdig inntrykk» ut fra det han sa og gjorde i retten. Asylsøkerens bruk av kroppsspråk kan ha vært en medvirkende årsak til dette. Hele personens uttrykk er med på å skape det inntrykket man får av vedkommende. Det uttrykkes i LB-2011-23448 at «[g]runnlaget for vurderingen [av troverdighet] vil være det inntrykk personen selv skaper hos den som skal vurdere.»

7.2.6 Øyne

Det er en utbredt oppfatning om at en som ikke forteller sannheten lett stirrer ned og vekk, og ikke ser den han snakker til inn i øynene. Christianson og Ehrenkrona fant i sin

⁷⁷ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 119

⁷⁸ Lie (2012) s. 77

myteundersøkelse at et flakkende og unnvikende blikk av mange anses som en indikator på løgn.⁷⁹ Det er også mange som tror at en person blunker oftere når han lyer.⁸⁰

Forskning viser imidlertid at det er lite hold i myten om at en persons blikk- og øyekontakt kan avgjøre om vedkommende forteller sannheten. Det var tilnærmet ingen forskjell på dette punktet mellom personer som snakket sant og personer som snakket usant. Det fantes heller ingen særlig forbindelse mellom en usann beretning og det å stirre motvillig mot et punkt.⁸¹ DePaulo fant imidlertid en minimal sammenheng mellom antall blunk og forekomsten av løgn. Hennes metaanalyse viser at en som lyver gjerne blunker noe mer enn en som forteller sannheten, men at forskjellene er svært små.⁸² Vrij hevder derimot at det ikke kan påvises noen sammenheng på dette punktet.⁸³

Det viser seg imidlertid at det er noe forskjell mellom løgnere og sannhetsfortellere hva gjelder størrelse på pupillen. Generelt ser det ut til at en person som lyver har noe mer utvidede pupiller.⁸⁴ Sammenhengen mellom pupillstørrelsen og løgn er imidlertid liten og vil kunne variere betydelig fra person til person. I tillegg vil det være vanskelig å observere slike små endringer uten spesialutstyr.

Christianson og Ehrenkrona konkluderer med det samme angående blikk- og øyekontakt. De mener at man ikke kan dra noen slutning mellom øyekontakt og forklaringens sannhetsinnhold. En person som lyver kan stødige stirre dommeren rett inn i øynene, mens en person som snakker sant kan titte ned og flakke med blikket.⁸⁵ Et stødige og trygt blikk er

⁷⁹ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 106

⁸⁰ Vrij (2008) s. 124

⁸¹ DePaulo (2003) s. 93

⁸² DePaulo (2003) s. 93

⁸³ Vrij (2008) s. 124

⁸⁴ DePaulo (2003) s. 96

⁸⁵ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 108

dermed ingen god indikator på om personen virkelig er troverdig. Man må bedømme situasjonen skjønnsmessig, helhetlig og konkret.

Vrij mener det er to grunner til at blikk- og øyekontakt ikke kan være pålitelige kriterier for å vurdere sannheten i en forklaring. For det første har blikk-kontakt et stort kommunikativt potensial. Mennesker er derfor vant til å kontrollere bruken av øynene. For det andre er blikket koblet til mange andre funksjoner som ikke har noen ting med løgn å gjøre.⁸⁶ I tillegg kan bruk av blikk- og øyekontakt variere betydelig mellom ulike kulturer. Se mer om dette under punkt 7.3.

I gjennomgangen av sakene på utlendingsrettens område har jeg ikke funnet noen avgjørelser hvor øyne eller blikk ble benyttet som et argument i vurderingen av troverdighet. Dette kan gi en indikasjon om at retten og Utlendingsnemnda i liten grad legger vekt på dette momentet. Dette er betryggende, da slike retningslinjer i liten grad verken kan eller bør danne basis for vurderinger av troverdighet.

7.2.7 Stemme

Det er en utbredt oppfatning at en som lyver gjerne snakker i et noe høyere toneleie.⁸⁷ Dette stemmer godt overens med psykologisk forskning. Det er en tendens til at en person som lyver gjerne legger stemmen på et lysere nivå enn en person som ikke lyver. Denne toneleieforskjellen er riktignok så liten at man trenger spesialutstyr for å kunne legge merke til den. For aktørene i retten, i et asylintervju eller i et nemndmøte vil denne forskjellen derfor ikke være hørbar og vil ikke kunne gi veiledning ved vurderinger av troverdighet.⁸⁸

⁸⁶ Vrij (2008) s. 60

⁸⁷ Magnussen (2004) s. 196

⁸⁸ Granhag og Strömwall (2004) s. 293 som siterer en undersøkelse foretatt av Ekman, Friesen og Scherer (1976)

DePaulos metaanalyse konkluderer med det samme. Resultatene viser at en som lyver generelt har en mindre vokalt behagelig stemme, er mer verbalt anspenning og i alminnelighet snakker i et høyere toneleie.⁸⁹ Det må igjen presiseres at sammenhengene som ble funnet er små og vage.

Hva gjelder antall talefeil er forskningen sprikende. Enkelte undersøkelser viser at antall talefeil øker dersom personen forklarer seg løgnaktig, mens andre undersøkelser viser at antall talefeil minker. Det er hevdet at de ulike forskningsresultatene kan ha oppstått på grunn av at kompleksiteten i løgnene kan ha vært ulike.⁹⁰ Dette momentet er imidlertid noe som uansett ikke kan vurderes dersom tolk benyttes i saken.

I min gjennomgang av rettsavgjørelsene fantes det ingen saker hvor stemmen ble vektlagt som et moment for å vurdere troverdigheten. Jeg kunne heller ikke finne noen saker i UNEs praksisbase som benyttet dette momentet.

7.2.8 Klesdrakt

Vrij har foretatt et eksperiment hvor han undersøkte hvilken betydning svart klesdrakt har i forhold til inntrykket man får av en gjerningsmann eller mistenkt. Resultatet fra forsøket viste at svarte klær gir et mer negativt inntrykk av personen enn om han hadde hatt på seg lyse klær. I tillegg viste eksperimentet at man ble mer aggressivt innrettet og oftere vurderte personen som skyldig dersom vedkommende hadde på seg svarte klær.⁹¹ Dette kan ha betydning for inntrykket man får av en person og dermed hvordan man vurderer vedkommendes troverdighet.

⁸⁹ DePaulo (2003) s. 93 og s. 96

⁹⁰ Granhag og Strömwall (2004) s. 294

⁹¹ Vrij (1997) s. 52

Vrij understreker i sin artikkel at det er noe usikkert om man kan trekke en generell slutning om effekten av fargede klær på bakgrunn av dette forsøket. Imidlertid stemmer funnene gjort av Vrij med annen forskning. Frank og Gilovich fant i et eksperiment at sportslag som hadde sorte drakter oftere ble straffet enn sportslag som ikke hadde sorte drakter.⁹² Dette kan gi en indikasjon om at valg av farger på klesdrakten kan spille en rolle for hvordan vi oppfatter personen.

I Christianson og Ehrenkronas myteundersøkelse var det flere som oppga at man kunne bruke en persons klær som retningslinje for å vurdere hvorvidt vedkommende var troverdig. Det samme gjaldt hår og skjeggvekst.⁹³

Det er imidlertid liten grunn til å tro at pene og lyse klær på en person øker sannsynligheten for at vedkommende snakker sant.⁹⁴ Man kan dermed ikke trekke slutningen at et pent kledd menneske er mer troverdig enn en som ikke kler seg like pent.⁹⁵ I tillegg vil hva som anses som pent og hvilken klesdrakt som er alminnelig kunne variere avhengig av hvilken kulturbakgrunn man har.

Jeg har ikke funnet noen avgjørelser som legger vekt på utlendingens klær som (del)begrunnelse for styrket eller svekket troverdighet. Imidlertid kan det tenkes at et slikt moment underbevisst har vært med på å påvirke troverdighetsvurderingen uten at rettsanvenderne selv har vært klar over det eller nevnt det.

⁹² Frank og Gilovich (1998) s. 83

⁹³ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 113

⁹⁴ Høyland (2003) s. 31

⁹⁵ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 187

7.2.9 Utseende

Det finnes en nokså veletablert sosial stereotypi som går ut på at det er en link mellom troverdighet og utseende.⁹⁶ To undersøkelser sitert i Memon viser at pene og attraktive kvinner blir bedømt som mer troverdige og sannferdige enn kvinner som ikke er fullt så pene. Dette til tross for at den faktiske frekvensen av løgn ikke var høyere hos de mindre pene kvinnene.⁹⁷ Det fantes ingen avgjørelser som drøftet dette momentet i de sakene jeg har undersøkt.

7.2.10 Følelsmessig uttrykk

Undersøkelsene til Christianson og Ehrenkrona indikerer at mange mener at uttrykte følelser kan være et godt kriterium for å vurdere hvorvidt en person er troverdig.⁹⁸ Psykologiske undersøkelser viser at man gjerne oppfatter en person som troverdig eller ikke-troverdig ut fra hvilket følelsmessige uttrykk man forventer at personen skal ha. Dersom en person som påstår å ha vært utsatt for et seksuelt overgrep viser en følelse av glede mens hun forklarer seg, vil man generelt oppfatte forklaringen som mindre troverdig. Dette fordi det er en allmenn forventning om at hun skal vise andre følelser, slik som tristhet og fortvilelse.⁹⁹ Hvorvidt det er en mann eller kvinne som uttrykker følelsene er uten betydning for hvordan troverdigheten til vedkommende oppfattes.¹⁰⁰ Resultatet kan indikere at det ikke alltid er hva man sier som er avgjørende, men måten man sier det på.

⁹⁶ Magnussen (2004) s. 203

⁹⁷ Memon (2003) s. 41, viser til Anne, R. et al. (1993) The influence of perceived source reward value on attributions of deception. I: *Communication Research Reports*, 10, s. 15 – 27 og Vine, M. og Bull, R. (2003) Does facial attractiveness affect judgements of deception? Foredrag presentert på «Annual Conference of the European Association of Psychology and Law», Edinburgh

⁹⁸ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 133 - 134

⁹⁹ Kaufmann (2003)

¹⁰⁰ Wessel og Bollingmo (2007). Artikkel IV «Perceived credibility of the emotional offender» av Wessel, Bollingmo, Sønsteby, Nielsen, Eilertsen og Magnussen

Spørsmålet er så hva en persons emosjonelle uttrykk har å si for hans *faktiske* troverdighet. Det kan sannsynligvis ikke påvises noen sikker sammenheng mellom forekomsten av løgn og følelsesmessig uttrykk.¹⁰¹ Dersom en person viser det allmennheten oppfatter som en «korrekt» følelse, kan man ikke automatisk anta at vedkommende forteller sannheten. Og på den annen side kan man ikke uten videre fraskrive en person troverdighet selv om vedkommende ikke viser et «korrekt» eller forventet følelsesmessig uttrykk.¹⁰² Avvik fra «korrekt» følelsesmessig uttrykk kan ha mange ulike årsaker, som ofte ikke er begrunnet i troverdigheten til personen.

Det finnes et eksempel fra Borgarting lagmannsrett på at følelser ble brukt i rettens begrunnelse for å underbygge at forklaringen fremstod som troverdig. I RG-2001-1081 ble det uttalt at:

«[d]et var ikke noe konkret ved As forklaring under ankeforhandlingen som ga grunn til å reise tvil om troverdigheten av forklaringen. Da hun ble spurt om voldtektene viste hun klare følelsesmessige reaksjoner, og lagmannsretten fikk inntrykk av at det var emosjonelt vanskelig for henne å forklare seg om detaljer ved overgrepene.»

I tillegg til følelsesmomentet var troverdigheten underbygget av «lagmannsrettens umiddelbare inntrykk av hennes partsforklaring», øvrige vitneforklaringer og alminnelige kunnskaper om hennes hjemland.

I TOBYF-2010-84905 mente retten at det utlendingen forklarte seg om «virket selvopplevd». Dette styrket hans troverdighet. UNEs flertall mente i N11515559 at det virket som om det utlendingen fortalte seg om var selvopplevd. Dette var et av momentene som gjorde at flertallet fant å kunne legge utlendingens forklaring til grunn. Hva retten og Utlendingsnemnda konkret legger i uttrykket «selvopplevd» er det vanskelig å si noe sikkert om. Imidlertid er det rimelig å anta at begrunnelsen for at det virket selvopplevd bl.a. ble funnet på bakgrunn av hvilke følelser utlendingen uttrykte under behandlingen av saken.

¹⁰¹ Høyland (2003) s. 30, Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 137

¹⁰² Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 135

7.2.11 Utlendingens egen sikkerhet – konfidensbedømmelse

Det er en alminnelig oppfatning at en person som gir uttrykk av å være sikker, men ikke for sikker, vil være en god indikasjon på om personen faktisk snakker sant.¹⁰³ Magnussen henviser til en artikkel skrevet av Read og medarbeidere i 1998.¹⁰⁴ Artikkelen viser at en persons subjektive sikkerhet er den klart sterkeste faktoren som jurymedlemmer bruker for å bedømme en persons troverdighet.

Forskning på hva som objektivt sett indikerer om en person snakker sant viser imidlertid at det i liten grad foreligger en sammenheng mellom subjektiv sikkerhet og hva som faktisk er korrekt. En person som bekrefter at han er overbevist om at det var slik hendelsesforløpet utspant seg er ikke mer sannferdig enn andre.¹⁰⁵ Også tilsynelatende sikre personer kan ta feil, glemme hva som har skjedd eller ikke ha oppfattet situasjonen korrekt.¹⁰⁶ I tillegg varierer selvtilliten og selvinnsikten fra person til person.

Vitnepsykologisk forskning viser at personer har en tendens til å koble altfor høy sikkerhet til sine egne utsagn.¹⁰⁷ Derfor bør man være kritisk til å benytte en persons egen sikkerhet som kriterium for å vurdere vedkommendes og forklaringens troverdighet.

Jeg har ikke funnet noen avgjørelser, verken fra domstolene eller Utlendingsnemnda, som tar dette momentet i bruk.

7.2.12 Opplysninger som burde vært nevnt tidligere

I mange utlendingssaker forteller utlendingen nye opplysninger sent i saksgangen som vedkommende ikke tidligere har opplyst om. Ofte er opplysningene som gjøres gjeldende

¹⁰³ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 125

¹⁰⁴ Magnussen (2004) s. 91

¹⁰⁵ Brewer (2006) s. 19, Magnussen (2004) s. 92

¹⁰⁶ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 123

¹⁰⁷ Sporer (1995)

på et senere tidspunkt mer alvorlige og danner et bedre faktisk grunnlag for utlendingens sak. Retten og Utlendingsnemnda oppfatter det gjerne som noe underlig at omstendigheter som ikke er nevnt tidligere i saksgangen plutselig blir fortalt, dersom det ikke finnes noen god grunn til slik sen fremleggelse av opplysningene.

Det er imidlertid ingen prosessuell feil at nye omstendigheter som er av betydning for saken tas i betraktning på et senere tidspunkt i saksgangen. Det er for eksempel adgang til å gjøre gjeldende et nytt påstandsgrunnlag i ankeinstansen. Det går ikke særlig tydelig frem av tvisteloven, men man kan slutte seg til dette på to måter. For det første inneholder ikke loven noen begrensning i hvilke påstandsgrunnlag som kan gjøres gjeldende i en ankesak. For det annet får man motsetningsvis en antydning om dette fra flere av lovens bestemmelser, for eksempel tvisteloven §§ 29-4 og 30-7(1).

Når retten tar stilling til hvorvidt et forvaltningsvedtak er ugyldig eller ikke, skal retten i utgangspunktet legge til grunn kun det faktum som forelå for forvaltningsorganet på vedtakstidspunktet. Visse vurderinger, skal imidlertid vurderes ut fra forholdene på domstidspunktet, jfr. LB-2011-15763. Lagmannsretten uttalte at «Utlendingsnemndas vedtak skal vurderes ut fra faktum på vedtakstidspunktet. I forhold til vern mot retur er forholdene på utsendingstidspunktet (domstidspunktet) avgjørende.» I Rt-2012-667 fant Høyesterett under dissens at retten hadde kompetanse til å trekke inn etterfølgende forhold ved prøving av vedtak truffet av UNE. Dommen gjaldt søknad om opphold på humanitært grunnlag, jfr. utlendingsloven § 38. Det ble uttalt av førstvoterende med tilslutning fra flertallet at «[i] disse sakene (saker etter utlendingsloven § 38, min tilføyelse) skal altså domstolene ved sin prøving uansett bygge på en nåtidsvurdering. Mye taler for at det samme må gjelde andre vedtak i utlendingssaker» (avsnitt 30).

At opplysninger ikke har vært nevnt tidligere er et moment som retten ofte mener fører til en svekket troverdighet. I TOSLO-2010-114041 uttalte tingretten at:

«[d]et forhold at saksøker under hovedforhandlingen kommer med nye opplysninger kan svekke hans troverdighet. Det kan se ut som han har gitt nye opplysninger i et forsøk på å få økt troverdighet, med risiko for svekket troverdighet som konsekvens.»

Dommen illustrerer at det forhold at nye opplysninger bringes inn i utlendingssaken på et sent tidspunkt i saksprosessen vil kunne få betydning for troverdighetsvurderingen, gjerne i form av svekket troverdighet.

I LB-2009-47754 heter det at:

«[d]et forhold at den påberopte konflikt verken er nevnt for utlendingsmyndighetene eller under behandlingen for tingretten, er i utgangspunktet egnet til å reise tvil om de reelle forhold. Når anførselen ikke engang forsøkes underbygget bevismessig for lagmannsretten, medfører dette at tvilen om realiteten forsterkes, og innebærer dessuten en ytterligere svekkelse av As troverdighet.»

At viktige opplysninger ikke var gitt tidligere i saksbehandlingen og at de nye forholdene ikke ble forsøkt bevist, førte til at troverdigheten til utlendingen var svekket i denne lagmannsrettsavgjørelsen.

Det samme var tilfelle i LB-2008-40393. Det svekket asylsøkerens troverdighet at hun ikke hadde oppgitt opplysninger om sin påståtte seksuelle legning tidligere. Lagmannsretten fant det «påfallende at hun ga denne opplysningen på et så sent tidspunkt i saksbehandlingen, og først nær to år etter at hun kom til Norge.» Hun påstod at begrunnelsen for at opplysningene var oppgitt sent i saksgangen var at det var svært vanskelig for henne å forklare seg om dette. Dette ble ikke godtatt av lagmannsretten.

I enkelte tilfeller har retten funnet en naturlig årsak til at viktige opplysninger ikke ble informert om tidligere. Dette kan føre til at troverdigheten likevel ikke blir ansett som svekket. Staten hevdet i TOSLO-2003-1947 at det forhold at asylsøkeren hadde unnlatt å

nevne fundamentale ting om sin familiesituasjon til etter at UNE hadde truffet sin klageavgjørelse måtte være et moment som svekket hennes troverdighet. Retten var ikke enig i dette. Tingrettsdommeren mente at kvinnen sannsynligvis følte så mye skam at hun ikke ville fortelle om familiesituasjonen ved første kontakt med norske utlendingsmyndigheter. I tillegg hadde hun opprinnelig fått opphold på kollektivt grunnlag. Derfor mente retten det var forståelig at hun hadde tro på at hun kunne slippe å fortelle om familiens utstøtelse av henne.

I UNEs praksis finnes det også eksempler på at nye opplysninger i saken ikke alltid fører til en svekkelse av troverdigheten. I N101483720 forklarte utlendingene seg om nye detaljer under behandlingen hos UNE. Til tross for dette fremstod de etter UNEs oppfatning som tilstrekkelig troverdige.

Imidlertid vil som regel nye opplysninger som kommer frem i saksgangen hos UNE oppfattes som en svekkelse av troverdigheten. Det ble i N12928136 funnet at det var lite troverdig at viktige opplysninger ikke var oppgitt tidligere i saksgangen. I N11893946 hadde utlendingens asylhistorie ingen troverdighet, bl.a. på grunn av at han under nemndsbehandlingen hadde kommet med detaljer det hadde vært naturlig å komme med tidligere i behandlingen av asylsøknaden. Avgjørelsen inntatt i N1022081214 la vekt på at opplysninger både kunne og burde vært fortalt tidligere. Dette førte til, sammen med andre momenter, at utlendingen fremsto som generelt lite troverdig.

Begrunnelsen for at momentet «opplysninger burde vært nevnt tidligere» ofte er fremme i utlendingssakene er det ikke mulig å si noe sikkert om. En hypotese kan imidlertid være at asylsøkere og andre som kommer til Norge for å søke om opphold så gjerne ønsker å få innvilget tillatelsen. Dersom vedkommende ikke får godkjent opphold i første instans, vil man sannsynligvis prøve å overbevise neste instans i større grad. Det kan dermed skje en glidning i historien for å få den til å høres mer alvorlig ut, i den hensikt å oppnå et positivt

vedtak. Man må derfor i forbindelse med troverdighetsbedømmelsen ta stilling til hvorfor eventuelle nye opplysninger er blitt gitt sent i behandlingen av saken og vurdere tilfellet konkret.

7.2.13 Personen har tidligere forklart seg usant eller fremlagt falske dokumenter

Et moment som ofte går igjen som begrunnelse for svekket troverdighet er at utlendingen tidligere enten har forklart seg usant eller har fremlagt falske dokumenter. I RG-2001-1081 heter det at det er en «alminnelig erfaring at det ikke sjelden gis uriktige eller overdrevne opplysninger i asylsøknader.»

Det ble uttalt i TOLSO-2012-112718 at «A i lagmannsretten januar 2011 forklarte seg uriktig (...). Retten er enig med UNE i at dette har svekket As generelle troverdighet.» Begrunnelsen for dette var at den uriktige forklaringen viste at utlendingen var villig til å ta i bruk mange midler, herunder løgn, for å sikre seg opphold i Norge.

I LB-2010-111467 ble både innkallelsen til og arrestordren fra en irakisk domstol, som skulle danne deler av grunnlag for asyl i Norge, funnet å være uekte. Asylsøkeren fastholdt imidlertid at dokumentene var ekte eller at de eventuelt måtte være forfalsket av andre personer uten hans viten. Etter lagmannsrettens syn var dette lite sannsynlig. Forklaringene rundt dokumentene og dokumentene i seg selv ble derfor ansett for å svekke asylsøkernes generelle troverdighet.

I LB-2001-3967 uttalte lagmannsretten at «[s]om byretten finner lagmannsretten at det svekker As troverdighet at han i forbindelse med asylavhør har fremlagt falsk dokumentasjon.» Både første og andre rettsinstans var enige om at fremleggelse av falsk dokumentasjon måtte føre til en svekkelse av utlendingens troverdighet.

I LB-2010-134086 var troverdigheten til et ektepar svekket bl.a. fordi de tidligere hadde gitt uriktige opplysninger, særlig til myndighetene i Danmark. Asylsøkerens «gjennomgående og gjentatte feilinformasjon til norske myndigheter» i LB-2011-90317 var en stor del av begrunnelsen for at lagmannsretten anså utlendingens troverdighet som lav. Asylsøkerens troverdighet i LB-2012-143683 var generelt sett lav og svekket bl.a. fordi han hadde benyttet falskt navn og ikke hadde opplyst om at han tidligere hadde oppholdt seg i Hellas. Lagmannsretten fant i LB-2011-90572 at utlendingens troverdighet var «sterkt svekket» fordi han hadde søkt om asyl på falsk grunnlag, bl.a. ved forsettlig å gi falske dokumenter til UDI og UNE i forbindelse med asylsøknaden.

At utlendingen tidligere hadde løyet var et moment som i TOLSO-2007-89487 førte til at hans troverdighet var svekket. Det ble uttalt av tingretten at:

«[r]etten vil videre peke på at saksøkeren i retten erkjente at han hadde forklart seg uriktig til B (...), som var en bekjent av ham og som han karakteriserte som en venn, vedrørende sitt opphold i Italia på vei til Norge. Saksøkeren forklarte at han uriktig hadde fortalt til B at han hadde arbeidet på en tomatfarm i Italia for at B skulle hjelpe ham med å få en tilsvarende jobb i Norge. Etter rettens vurdering indikerer dette klart at saksøkeren ikke er fremmed for å forklare seg uriktig for å fremme sine interesser, noe som må sies å generelt svekke troverdigheten av hans forklaring.»

I rettsavgjørelsen var det uten betydning om løgnen var fremsatt ovenfor en bekjent eller ovenfor myndighetene. Det forhold at personen hadde løyet tidligere ville etter rettens syn uten videre svekke personens generelle troverdighet. Dette gjaldt uavhengig av hvilken situasjon løgnen var fortalt i.

Flertallet i UNEs avgjørelse N1187091110 anså asylsøkeren som troverdig til tross for at hun hadde fremlagt falske dokumenter og at det forelå motstrid i hennes forklaring. Mindretallet derimot, mente fremleggelsen av falske dokumenter og motstriden i forklaringen gjorde asylsøkeren lite troverdig. Hva som gjorde at nemnda delte seg i to med hensyn til troverdighetsvurderingen er det ikke mulig å lese ut av UNEs sammendrag.

Andre avgjørelser fra UNE viser at fremleggelse av falske dokumenter gjerne fører til en svekkelse av utlendingens troverdighet. Dette var tilfelle i N106667720, der fremleggelsen av et statsborgerbevis som syntes å være forfalsket førte til at asylsøkerens troverdighet etter en samlet vurdering var så svekket at hans forklaring ikke kunne legges til grunn. I N132351114 fant nemnda at asylsøkerens forklaring var lite troverdig på grunn av fremlagt falsk dokumentasjon og at han hadde oppgitt bevisst uriktige opplysninger. Uriktige opplysninger om sin alder gitt i saksbehandlingen var en medvirkende årsak til at utlendingens generelle troverdighet i N11153546 ble ansett som svekket.

Avgjørelsene indikerer at retten og Utlendingsnemnda ofte vil finne utlendingens troverdighet generelt svekket dersom vedkommende tidligere er tatt for å ha benyttet forfalskede dokumenter eller fortalt uriktigheter. Begrunnelsen for dette er gjerne at det viser at personen har vært villig til å lyve, og at det dermed kan være sannsynlig at han vil gjøre det igjen.

7.2.14 Motstridende forklaringer fra to personer

Det hender at to personer, for eksempel et ektepar, forklarer seg motstridende til retten eller til utlendingsmyndighetene. Dersom det foreligger to motstridende forklaringer er det på det rene at en av forklaringene må være uriktig. Ofte vil slik motstrid være et moment som anses for å svekke personenes troverdighet, i alle fall for en av dem. Det kreves imidlertid ikke helt identiske forklaringer.¹⁰⁸

I LB-2006-184645 var spørsmålet hvorvidt Utlendingsnemndas vedtak om å nekte arbeidstillatelse i familiegjenforeningsøyemed var ugyldig. Begrunnelsen for UNEs nektelse var at de mente ekteskapet var inngått proforma. Lagmannsretten fant, i likhet med

¹⁰⁸ Øyen (2013) s. 197

UNE, at ekteskapet var proforma. A forklarte at han holdt kontakt med C gjennom brevveksling. C derimot hevdet at hennes kontakt med A var på telefon, ikke via brev. Lagmannsretten fant at disse uoverensstemmelsene gjorde ekteparet lite troverdig. Etter en totalvurdering av hele bevisbildet kom retten til at vedtaket fra UNE var gyldig.

I TOSLO-2002-10911 ble utlendingenes forklaringer ikke funnet å være troverdige. Begrunnelsen for dette var at det bl.a. var gitt motstridende forklaringer og bevisst usanne opplysninger. Det ble uttalt at:

«[s]aksøkerne har også på rekke punkter gitt motstridende opplysninger i sine asylintervjuer. Beskrivelsen av antall voldsepisoder og hva de besto i er til dels svært ulik. Tidangivelser er også uriktige. Saksøkerens forklaringer må anses som bevisst usanne på flere punkter. Retten finner forklaringene så lite troverdige at de taler mot å legge til grunn at saksøkerne vil bli forfulgt dersom de sendes tilbake til Pakistan.»

I TOLSO-2011-103302 fant retten at forklaringene til ekteparet i saken inneholdt «så mange åpenbare og uforklarlige uoverensstemmelser at de ikke [var] troverdige.» Dette gjaldt bl.a. om konen hadde vært i begravelsen til en nevø og om tidspunkt for dødsfallet. Et lignende tilfelle finner vi i TOSLO-2006-19881. Rettens generelle inntrykk var at forklaringene til et ektepar var «i betydelig grad» motstridende. Dette ble samlet sett ansett som «svært lite troverdig.»

Praksis fra UNE tegner det samme bildet som rettsavgjørelsene viser. Motstridende forklaringer blir ofte ansett som lite troverdige. Asylsøkeren og hans påståtte kjæreste hadde i N12384836 gitt forklaringer som avvek på helt vesentlige punkter. I N126589521 var det store sprik i forklaringene til et ektepar. I N124417425 forelå det uoverensstemmelser mellom asylsøkernes forklaringer som ikke lot seg forklare på en rimelig måte. Ingen av forklaringene i de overnevnte avgjørelsene ble ansett troverdige. Dette var på grunn av de motstridende fremstillingene. Krane fra Utlendingsdirektoratet

bekreftet at motstridende forklaringer er et moment som også blir benyttet i UDIs avgjørelser av utlendingssaker.¹⁰⁹

7.2.15 Uoverensstemmelser og indre selvmotsigelser i samme forklaring

At det finnes uoverensstemmelser eller indre selvmotsigelser i samme forklaring kan være egnet til å svekke troverdigheten til forklaringen.¹¹⁰ Hvorvidt forklaringen har motstridende opplysninger opplyses i forarbeidene til utlendingsloven av 2008 å være et moment som kan ha betydning for bevisvurderingen.¹¹¹ Domstolene anser gjerne en selvmotsigende forklaring som et tegn på svekket troverdighet, om ikke det finnes en naturlig forklaring på selvmotsigelsen. Det uttales generelt i TOSLO-2012-17887 at «[m]otstrid og uklarheter i asylsøkerens forklaringer er momenter som kan svekke troverdigheten, med mindre slike forhold kan forklares på en plausibel måte.»

I LB-2011-15763 ble det i utlendingens forklaring funnet «uklarheter og motstrid». De fremlagte opplysningene ble dermed ansett som «ikke troverdige.» I TOSLO-2010-159733 var «[s]aksøkerens troverdighet ... svekket ved at han [hadde] gitt ulike opplysninger om hvor lenge han satt fengslet, og at han trolig [hadde] gitt feilaktige opplysninger om sin alder.» I TOSLO-2010-89468 var retten av den oppfatning at «saksøkers troverdighet generelt sett [var] lav i forbindelse med hennes søknad om asyl i Norge.» Det ble bl.a. vist til at «hennes opplysninger til norske utlendingsmyndigheter [hadde] vært motstridende.» I saken hadde asylsøkeren også forsøkt å tilpasse sin forklaring til asylsøknaden. Disse to momentene svekket asylsøkerens troverdighet.

Hvilken betydning motstrid skal tillegges kan vurderes ulikt av ulike instanser. Dette var tilfelle i TOSLO-2012-17887. I avgjørelsen overprøvde tingretten to vedtak fattet av

¹⁰⁹ Krane. Intervju

¹¹⁰ Lie (2012) s. 357

¹¹¹ Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 85

Utlendingsnemnda. UNE hadde funnet at det forelå såpass mye motstrid og uklarheter i asylsøkerens forklaring at den hadde liten troverdighet. Tingretten derimot, vurderte motstriden annerledes. Retten mente at UNE hadde lagt for stor vekt på motstriden. Den vurderte motstriden mer som «en utvikling i detaljeringsgrad av et hovedinnhold som [hadde] stått fast.» UNEs vedtak ble dermed av tingretten ansett som ugyldig.

Utlendingsnemndas praksis viser, på liknende vis som domstolene, at motstridende forklaringer ofte gir grunn til å tvile på troverdigheten til utlendingen og hans forklaring. I N137113114 avga utlendingen en forklaring med indre motstrid. Forklaringen var også vag, lite detaljert og i uoverensstemmelse med fremlagte dokumenter. Disse momentene førte samlet til at asylsøkeren ikke fremstod som troverdig. I N11566627 var det uoverensstemmelser i asylsøkerens forklaring. Dette var ett av flere momenter som førte til asylsøkerens manglende troverdighet. Motstridende opplysninger i forklaringen var gitt i N1032931214. Forklaringen om at utlendingen hadde vært politisk aktiv i Iran fremstod dermed ikke som troverdig.

I N11243527 bemerket Utlendingsnemnda at på grunn av visse motstridende opplysninger i asylforklaringen kunne det være grunn til å stille spørsmålstegn ved asylsøkerens troverdighet. Andre forhold i saken, bl.a. ekte ID-papirer og en språktest, gjorde imidlertid at utlendingen ble ansett som troverdig. N1187091110 er et eksempel på at flertallet anså asylsøkeren som troverdig, til tross for en motstridende forklaring. Mindretallet mente derimot at motstriden i forklaringen og fremleggelse av falske dokumenter måtte føre til at hun ikke ble ansett som troverdig.

UDI, på lik linje med UNE og domstolene, vurderer også den indre sammenhengen i utlendingenes forklaringer i sine troverdighetsbedømmelser i utlendingssaker.¹¹²

¹¹² Krane. Intervju

7.2.16 Vag, uklar eller ufullstendig forklaring

Er forklaringen for vag, uklar eller ufullstendig er dette momenter som retten og Utlendingsnemnda lett anser kan føre til svekket troverdighet. I TOSLO-2010-89468 hadde A gitt «uklare og ulike opplysninger» i forbindelse med en konfidensiell rapport. Dette bidro til å svekke hennes troverdighet. Det var gitt vage og uklare opplysninger om vesentlige forhold i TOSLO-2002-9942. Dette anså retten som en svekkelse av troverdigheten.

I TOSLO-2005-153663 var uklare og motstridende vitneforklaringer momenter som førte til at troverdigheten var liten. Det ble av tingretten uttalt at:

«[r]etten finner ikke å kunne legge vitneforklaringene fra D og E til grunn. Begge forklarte seg uklart og motstridende på flere sentrale punkter omkring partiet PDAR. Det fremstår som lite troverdig fra personer som opplyser å ha sentrale posisjoner i partiet.»

UNE oppfattet asylsøkerens forklaring i N112236912 som vag. Dette, i tillegg til enkelte andre momenter, førte til at forklaringen ikke kunne legges til grunn fordi troverdigheten var svekket. En vag forklaring i N137113114 og en uklar forklaring i N112039623 førte til at deler av utlendingenes forklaringer ikke ble ansett som troverdige. Da spørsmål ble stilt til asylsøkeren i N121642521 gav han til dels unnvikende svar og sprikende forklaringer. Dette førte til at utlendingens forklaring ikke ble ansett som troverdig.

I N101483720 mente UNE at utlendingene ikke var unnvikende og vage i sine forklaringer. Sammen med andre momenter som detaljerte og sammenhengende forklaringer fremstod utlendingene etter UNEs oppfatning som troverdige.

Det finnes imidlertid også eksempler på at vage forklaringer har blitt ansett som troverdige. I TOBYF-2010-84905 gav B en «vag» forklaring om hva hun hevdet å være utsatt for fra Tsjetsjenske myndigheters side. I tillegg fikk retten inntrykk av at hun hadde vanskeligheter med å holde ting fra hverandre. Imidlertid var det på det rene at asylsøkeren led av posttraumatisk stresslidelse og var traumatisert. Retten mente lidelsene kunne være

noe av grunnen for vagheten i hennes beskrivelse av overgrepene. Under tvil kom retten til at forklaringen var tilstrekkelig troverdig.

At forklaringen er vag, uklar eller ufullstendig kan lett lede en til å tro at vedkommende ikke har opplevd det som fortelles. Dermed kan det være vanskelig å tro på det som blir sagt, og la seg overbevise om at det er troverdig. Imidlertid kan det i konkrete tilfeller være andre momenter som veier opp, og at forklaringen derfor allikevel blir ansett som troverdig.

7.2.17 Forklaringen samsvarer eller samsvarer ikke med andre bevis

Retten er i utgangspunktet fri til å vurdere bevisene i en sak slik den selv ønsker, jfr. tvisteloven § 21-2. Fri bevisvurdering innebærer at retten selv avgjør hvilken vekt de ulike bevisene skal gis og kan se disse i sammenheng.¹¹³ I norske domstoler inngår troverdighetsvurderingen gjerne som en skjønnsmessig del av den frie bevisvurderingen.¹¹⁴ At forklaringen samsvarer med øvrige bevis er et moment som ofte blir benyttet i rettsavgjørelsene og avgjørelsene fra Utlendingsnemnda. Troverdigheten blir enten styrket eller svekket av de øvrige bevisene i saken.

Forklaringen i LB-2010-130915 ble lagt til grunn fordi retten «ved en samlet vurdering» kom til at asylhistorien var sannsynliggjort. I LB-2008-125356 fant lagmannsretten etter en «helhetsvurdering» at historien savnet «den nødvendige troverdighet for å kunne legges til grunn.»

Fagdirektør Larsen i Utlendingsnemnda understreket at UNEs vedtak om mulig baserer seg på mer enn bare forklaringer alene. I praksis vil det nærmest alltid være noe annen informasjon, for eksempel generell landinformasjon, som er med på å danne grunnlaget for

¹¹³ Robberstad (2009) s. 242

¹¹⁴ Lie (2012) s. 48

Utlendingsnemndas avgjørelser.¹¹⁵ Dette var tilfelle i både N112236912, N12384836 og N11201489. Forklaringene i sakene var i strid med generell landinformasjon og ble derfor funnet å være lite troverdige. I N107882114 fant UNE at asylsøkeren og hans forklaring var troverdig. Dette var støttet av samboerens forklaring og andre forhold i saken.

7.2.18 Øvrige momenter

Ved gjennomgangen av rettsavgjørelsene og avgjørelsene fra Utlendingsnemnda fant jeg at det legges vekt på et bredt spekter av momenter ved troverdighetsvurderingene av utlendingene og deres forklaringer. I det følgende skal flere av disse momentene gjennomgås.

I TOSLO-2007-89487 var utlendingen dels uvillig eller dels ute av stand til å forklare seg. Sammen med momenter som en usammenhengende og nervøs oppførsel, ble dette ansett for å svekke hans troverdighet. Retten fant derfor ikke å kunne feste lit til hans forklaring.

At en asylsøker i LB-2008-130896 hadde operert med ulike identiteter førte, som et av flere momenter, til at hans generelle troverdighet ble ansett som lav. Dette samsvarer med uttalelser i forarbeidene til utlendingsloven hvor det heter at «mangel på medvirkning til å avklare egen identitet [vil] ha betydning for hvordan man bedømmer vedkommendes generelle troverdighet i asylsaken.»¹¹⁶ Dersom utlendingen ikke selv bidrar til å oppklare de faktiske forholdene i saken, vil dette lett kunne svekke vedkommendes generelle troverdighet.

Asylsøkeren i TOSLO-2002-9942 hadde benyttet falsk identitet og ikke fortalt om viktige opplysninger. Dette var momenter som førte til at hans troverdighet var svekket. Det ble uttalt at:

¹¹⁵ Larsen. Intervju

¹¹⁶ NOU 2004:20 s. 149 – 150, sitert i Ot.prp.nr.75 (2006-2007) s. 50

«saksøker på et tidligere tidspunkt har underslått viktige opplysninger, herunder at han har oppholdt seg i Tyskland og søkt asyl, blant annet under falsk identitet. Også denne omstendighet er med på å svekke hans troverdighet.»

Utlendingsnemnda legger også vekt på bruk av ulike og falske identiteter i sin vurdering av troverdighet. Både i N1164181212 og i N1022081214 svekket det utlendingenes troverdighet at de hadde oppgitt ulike identiteter til utlendingsmyndighetene.

En utlending møtte ikke opp til hovedforhandling i LB-2002-3917. Retten fant at dette svekket hans troverdighet uten nærmere å begrunne hvorfor. En grunn kan ha vært at han ikke selv bidro til å oppklare forholdene i saken eller at det kunne virke som om kravet for ham ikke fremsto som så viktig.

At asylsøkeren hadde rede svar på alle spørsmål han ble stillet i tingretten, betraktet retten som et moment for styrket troverdighet i TOSLO-2011-24886. Dette momentet vil imidlertid også kunne benyttes i motsatt retning. At man har klare svar på alle spørsmål man blir stillet kan etter omstendighetene tyde på at forklaringen er oppkonstruert og oppdiktet. Dette må imidlertid vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. Se mer om denne problemstillingen under punkt 7.2.3, konsekvente forklaringer.

I LB-2009-2940 anførte UNE at det førte til en svekkelse av asylsøkerens troverdighet at hun ikke kunne fremlegge etterspurte offisielle dokumenter fra sitt hjemland. Lagmannsretten fant imidlertid at man ved troverdighetsvurderingen ikke kunne legge «utslagsgivende vekt på at A ikke har kunnet fremlegge den type offisielle dokumenter fra hjemlandet som ankende part har etterspurt som bevis for hennes identitet og ekteskapelige status.» Retten så ingen grunn, i denne konkrete saken, til å tvile på hennes troverdighet selv om hun ikke kunne skaffe dokumentene. Imidlertid er det på det rene at det i mange

tilfeller gjerne svekker troverdigheten til utlendingen dersom vedkommende unnlater å fremlegge etterspurte dokumenter som han lett kan få tak i.¹¹⁷

Vitnene i TOSLO-2001-9716 hadde «utvist stor forsiktighet og måtehold i sine forklaringer.» Dette førte til en styrking av deres troverdighet.

I TOSLO-2012-66657 var den etniske forbindelsen mellom to ulike folkegrupper i Afghanistan del av begrunnelsen for at den ene asylsøkerens forklaring var styrket. Tingretten fant at:

«[d]et tradisjonelle fiendskapet mellom Pashtunere og Hazaraer bidrar etter rettens mening i stedet til å styrke troverdigheten rundt Bs forklaring om inngåelsen av ekteskapet og om behandlingen hun ble til del i etterkant.»

Grunnen til dette var at B ikke ble giftet bort på ordinært afghansk vis, men av en tante som anså det som en byrde å livnære henne. Avviket fra tradisjonelle afghanske ekteskapsnormer kunne dermed ikke føre til at hennes forklaring ikke fremstod som troverdig. I samme sak avstod asylsøkerne fra spekulasjoner. Dette kunne under enhver omstendighet ikke sies å bidra til å svekke den generelle troverdigheten.

Ikke sjelden opptrer sakkyndige vitner fra Landinfo i rettssaken for å redegjøre for forhold i utlendingens hjemland. De blir ofte, uten nærmere begrunnelse, funnet å være troverdige. Landinfo er en faglig uavhengig kunnskapsenhet innenfor utlendingsforvaltningen.¹¹⁸ Både i TOSLO-2007-137479 og i LB-2011-150442 ble det uten nærmere vurdering lagt til grunn at man kunne stole på rådgiverne fra Landinfo og deres praksisnotater. Det er nokså naturlig at rådgiverne anses som troverdige, da kunnskapsenheten ble opprettet bl.a. for å

¹¹⁷ Øyen (2013) s. 197

¹¹⁸ Øyen (2013) s. 29

bistå utlendingsforvaltningen med landkunnskap.¹¹⁹ Likevel vil ansatte i Landinfo i retten ikke ha annen status enn ordinære vitner. De er ikke rettsoppnevnte sakkyndige etter reglene i tvisteloven kapittel 25, om dette ikke er særlig bestemt. Retten bør derfor i utgangspunktet vurdere både den enkelte rådgivers troverdighet og hans forklarings troverdighet, slik som andre vitner gjerne blir vurdert. Det finnes enkelte eksempler på at landrådgiverne blir vurdert noe mer kritisk. Et eksempel er TOSLO-2007-172956. I dommen heter det at «[d]ette betyr ikke at retten helt ut følger statens anførsel som kan forstås slik at dette vitnet må anses nøytralt og feilfritt i sine opplysninger og vurderinger.» Videre uttales det at «[r]etten må være kritisk til dette vitnet som til andre.» Det partsoppnevnte vitnet fra Landinfo kunne ikke selv iransk og måtte innhente informasjon fra ulike kilder. Retten fant likevel etter en helhetsvurdering å kunne stole på informasjonen fra Landinfos rådgiver.

Som drøftelsene ovenfor viser legges det vekt på en rekke varierende momenter i de ulike troverdighetsvurderingene. Dette fordi hver sak er unik. Saksforholdet er forskjellig i de ulike sakene og må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. Hvilke momenter som gjør seg gjeldende og hvilken betydning de får blir opp til den instans som skal behandle saken å avgjøre.

7.3 Den kulturelle kontekstens betydning for troverdighetsvurderingen

Når man forteller noe, forteller man det alltid i en kulturell kontekst. Ens egen kultur spiller inn med hensyn til hvordan man oppfatter hva som er normalt og dermed hvordan man opplever virkeligheten.¹²⁰

Forklaringer, holdninger og begreper som blir fremført av en utlending kan ha en annen betydning for ham enn slik en nordmann oppfatter det i sin norske kultur. Dette kan

¹¹⁹ Øyen (2013) s. 29

¹²⁰ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 83

innebære at det som en norsk dommer, saksbehandler eller nemndmedlem anser som troverdig kan være annerledes fra det en person fra en annen kultur oppfatter som troverdig. Det samme gjelder elementer i kroppsspråket. Kroppssignaler kan ha ulike betydninger i ulike kulturer. I mange kulturer vil det å ikke se andre inn i øynene være et tegn på respekt.¹²¹ I norsk kultur vil det derimot være høflig å se andre inn i øynene når man snakker til dem. Det vil være nærmest uhøflig å ikke gjøre det. Dette vitner om helt motsatte, men like gyldige, kulturtradisjoner.

Ulike kulturer kan også ha ulike måter å vise følelser på. Det kan tenkes at følelser som sorg, redsel eller glede kan uttrykkes ulikt og med ulik styrke avhengig av hvilken del av verden man kommer fra. I tillegg finnes det individuelle variasjoner innenfor en og samme kultur.¹²²

Problemstillinger knyttet til kulturell kontekst gjør seg særlig gjeldende ved avgjørelser på utlendingsrettens område. Det vil alltid dreie seg om en utlending som skal vurderes etter norsk lovgivning. Dette kan by på utfordringer i forhold til troverdighetsvurderingen som ofte må foretas for å avgjøre en utlendingssak. Man må derfor være seg bevisst at det kan foreligge ulike kulturelle tradisjoner og at utlendinger gjerne har en annen erfaringsbakgrunn enn nordmenn.¹²³ Dersom dette momentet ikke blir tatt i betraktning kan det føre til store misforståelser med alvorlige konsekvenser for vurderingen av troverdigheten og saken for øvrig.

Enkelte rettsavgjørelser synes å ta det kulturelle aspektet i betraktning når det tas stilling til troverdigheten til utlendingen og hans forklaring. Dette vitner om en forståelse fra rettens

¹²¹ Lie (2012) s. 77 og s. 352

¹²² Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 135

¹²³ Øyen (2013) s. 195

side om at man må være noe varsom ved troverdighetsvurderinger av utlendinger der forskjellene kan være store på grunn av ulik kulturell bakgrunn.

I TOLSO-2008-149198 la tingretten vekt på at utlendingens forklaring måtte vurderes ut fra sine forutsetninger. Det ble uttalt at «[m]ed tanke på språklige utfordringer ved bruk av tolk, sett i sammenheng med A sin kommunikative evner, *hans kultur* og det å avgi forklaring fremfor retten, finner retten...» (min kursivering). I saken la retten vekt på utlendingens egen kultur som et av flere momenter for å vurdere hans forklaring. På bakgrunn av disse momentene fant retten det rimelig at hans forklaring ikke var mer reflektert omkring vedkommendes påståtte konvertering fra islam til kristendommen. Det kulturelle aspektet ble i samme rettsavgjørelse også fremhevet i forbindelse med vitneforklaringen til en pastor i menigheten A gikk i. Det ble uttalt at selv om pastoren «ikke hadde nærgående kunnskap om A, finner retten at dette også kan skyldes kommunikative vanskeligheter, *kulturelle* og språklige utfordringer» (min kursivering).

I TOLSO-2005-17600 hadde en kvinne ikke umiddelbart etter ankomsten til Norge fortalt om voldtekter hun angivelig skulle ha vært utsatt for. Dette ble ikke ansett for å svekke hennes troverdighet slik det har gjort i mange andre saker. Se punkt 7.2.4 om tilpasning av forklaringen og punkt 7.2.12 om opplysninger som burde vært nevnt tidligere. I stedet uttrykte retten at «for en iransk kvinne fra en nokså konservativ sunnimuslimsk kultur» ville det kunne være både vanskelig og vanærende å fortelle om at man har blitt utsatt for voldtekter. Det ble videre funnet enkelte endringer og selvmotsigelser i hennes fremstilling av faktum. Dette ble av retten funnet å ha sin forklaring i «hennes psykiske tilstand ved ankomsten, samt *kulturelle forhold*» (min kursivering). Asylsøkerens iranske og muslimske kultur ble i rettsavgjørelsen benyttet som et forklarende moment til hvorfor hun ikke forklarte seg om voldtektene med en gang hun ankom Norge.

I dissensavgjørelsen LB-2008-60109-2 (4-1) ble det uttalt av flertallet at «en del av de opplysninger som er nedtegnet i saken og som er oppgitt å stamme fra henne, kan skyldes kommunikasjonsproblemer og *misforståelser på bakgrunn av kulturforskjeller, vanskeligheter forbundet med tolking og slikt*» (min kursivering). Flertallet fant likevel at ikke alle uklarhetene som var kommet frem i hennes redegjørelse kunne forklares med dette som begrunnelse. Etter en totalvurdering kom flertallet derfor til at hennes forklaring ikke kunne legges til grunn som sannsynliggjort. Mindretallet fant imidlertid at hennes forklaring var troverdig. Dommen illustrer to viktige poeng. For det første at vurderingen av en troverdig person eller forklaring kan avgjøres ulikt fra dommer til dommer. Mindretallet festet lit til hennes forklaring, flertallet gjorde derimot ikke det. For det annet ser vi at misforståelser som kan ha sitt opphav i kulturforskjeller blir tatt i betraktning for å avgjøre om forklaringen er troverdig eller ikke.

7.4 utfordringer i forbindelse med bruk av tolk

Misforståelser under tolking fra et språk til et annet kan forekomme. Dette kan føre til at momenter som vanligvis kan benyttes for å vurdere om forklaringen er troverdig ikke kan eller ikke bør tillegges så stor vekt. Dette gjelder for eksempel momenter som sammenhengen og logikken i fremstilling, antall detaljer og særlig de ikke-verbale momentene.

Det er viktig at man tar tolkens kompetanse i betraktning når man vurderer troverdigheten i en forklaring.¹²⁴ Dette gjelder særlig ved tolking fra mer eksotiske språk hvor det kan være vanskelig å finne gode tolker eller hvis det må tolkes gjennom flere ledd. I Domstoladministrasjonens retningslinjer for bruk av rettstolker uttrykkes det at den tolken som i følge tolkeregistrene anses for å være best kvalifisert skal velges, om mulig.¹²⁵

¹²⁴ Christianson og Ehrenkrona (2011) s. 86 - 87

¹²⁵ Domstoladministrasjonen. Tolkerundskriv

UDI og UNE benytter også tolker som de anser for å være godt kvalifisert.¹²⁶

Det kan lett oppstå kommunikasjonsutfordringer når forklaringen må avgis gjennom et ekstra ledd. Det er på det rene at dersom man oversetter forklaringen ord for ord, uten å se sammenhengen, kan man lett miste deler av meningsinnholdet. I tillegg kan det være ulike uttrykksmåter fra språksamfunn til språksamfunn. Dette kan innebære at utlendinger bruker andre begreper og ord som kan være ukjente for norske dommere.¹²⁷ Slike faktorer kan virke inn på troverdighetsvurderingen av utlendingen.

Det finnes flere eksempler fra utlendingsrettens område hvor retten synes å ha tatt hensyn til at eventuelle språk- og tolkeproblemer kan påvirke vurderingen av troverdighet. TOSLO-2012-66657 er et eksempel på dette, der det ble uttalt at:

«eventuell « motstrid » i asylintervjuene skyldes forhold som ikke kan legges saksøkernes troverdighet til last, herunder språklige nyanser og relevante detaljer som lett blir borte når nedtegnelser av forklaringer må skje ved bruk av tolk, hvis kvalitet ikke alltid er så god som ønskelig.»

Misforståelser på grunn av bruk av tolk kunne i TOSLO-2007-172956 etter rettens syn være noe av grunnen til at forklaringen til utlendingen var noe uoverensstemmende og at det var endringer i forklaringen hans. Likevel kunne ikke alle endringene skyldes tolken og problemer i relasjon til dette. Derfor satt tingretten igjen med et hovedinntrykk av at forklaringen ikke var troverdig.

I RG-2001-1081 ble det i partsforklaringen gitt visse korrigeringer, utdypninger og suppleringer i forhold til den forklaringen asylsøkeren tidligere hadde avgitt. For lagmannsretten fremstod dermed forklaringen som noe endret fra det som tidligere var

¹²⁶ Larsen. Intervju. Krane. Intervju

¹²⁷ Lie (2012) s. 77

opplyst i saksgangen. Dette ble imidlertid ansett som påregnelig bl.a. fordi «asylintervjuet [var] tatt opp ved hjelp av tolk.» I LB-2010-130915 ble det av lagmannsretten bemerket at når det benyttes tolk er det generelt sett er en fare for at detaljer både kan bli borte og misforstås.

I tilfeller der søkeren har valgt å ikke benytte tolk, kan momentet om manglende språkforståelse bli vektlagt av retten. At utlendingen i LB-2008-125356 gav divergente svar i enkelt tilfeller ble ikke sett på som et utslag av manglende troverdighet, men «snarere som manglende språkforståelse.»

UNE bemerket i N129044214 at det hadde vært store språk- og tolkeproblemer i saken. Dette kunne utlendingen ikke lastes for. Derfor ble det lagt liten vekt på utlendingens mangelfulle svar på enkelte spørsmål. I N122734214 fant UNE at språk- og tolkeproblemer ikke kunne være årsaken til at det var så store uoverensstemmelser mellom tidligere avgitte forklaringer og forklaringen i nemndmøtet. Det var imidlertid dissens i nemnda angående forklaringens troverdighet.

Som vi ser vil det hvor det benyttes tolk eller man avhører mennesker med dårlige norskkunnskaper måtte vurderes hvorvidt eventuelle misforståelser, motstridende forklaringer eller selvmotsigelser skyldes nettopp det forhold at tolk er benyttet eller ikke er benyttet. Uten en slik vurdering vil feil faktum kunne bli lagt til grunn og rettsavgjørelsen kunne få en objektivt sett gal konklusjon.

8 AVSLUTNING

8.1 Oppsummering

Rettspraksis og praksis fra Utlendingsnemnda viser at det i begge instanser i stor grad legges vekt på de samme typer av momenter for å vurdere troverdighet i utlendingssaker. Resultatene fra vitnepsykologisk forskning sammenholdt med vurderingene i konkrete avgjørelser indikerer at forskningen i stor grad følges. Dette gjelder for eksempel retningslinjene ved detaljkriteriet. I enkelte tilfeller ser det imidlertid ut til at retten og UNE ikke alltid avgjør troverdighetsspørsmålet helt i tråd med den forskningen som foreligger. Ved for eksempel sammenhengende forklaringer viser praksis at forklaringen nærmest alltid blir ansett for å være troverdig. Dette vil ikke alltid være tilfelle i følge det forskningsmaterialet som finnes. Det samme gjelder momentet konsekvente forklaringer. Forskning viser at en konsekvent forklaring er uten betydning for om forklaringen faktisk er sann. Situasjonen vanskeliggjøres imidlertid av at det i enkelte tilfeller finnes sprikende forskningssvar med ulike resultater. Ved kriteriet logisk oppbygget forklaring for eksempel, viser ulike forskningsundersøkelser at dette både kan og ikke kan indikere om forklaringen er løgnaktig.

Samlet sett antyder rettspsykologisk forskning at det i liten grad finnes sikre objektive tegn for å avgjøre om man står ovenfor en løgn eller sannhet. Dette gir en klar konklusjon. Det lar seg ikke oppstille generelle retningslinjer som alltid kan følges når man tar stilling til troverdigheten til en person eller forklaring, tvert om. Troverdigheten må vurderes konkret og skjønnsmessig i hver enkelt sak. Det blir en helhetsvurdering av en rekke momenter og mulige feilkilder.

Domstolenes og Utlendingsnemndas troverdighetsvurderinger i de gjennomgatte utlendingssakene synes i stor grad å følge denne konklusjonen. Varierende typer av momenter blir benyttet og samme momenter blir vektlagt ulikt, avhengig av hva som er

relevant i den konkrete saken. Enkelte momenter er også benyttet som et argument både for og mot en troverdig forklaring i ulike avgjørelser. Dette gjelder for eksempel forklaringer med mange detaljer. I noen saker har detaljerte forklaringer gitt grunnlag for å si at forklaringen var troverdig, mens i andre saker har detaljerte forklaringer blitt ansett som ikke-troverdig. Analysen av praksis gir derfor noe sprikende resultater hva gjelder hvilke momenter som benyttes og hvordan de vektlegges for å avgjøre troverdighetsvurderinger. Dette kan indikere at domstolene og Utlendingsnemnda i liten grad lar seg følge av generelle prinsipper og retningslinjer. Dette er i god overenstemmelse med forskningen.

8.2 Fare for rettssikkerheten?

Man kan stille seg spørsmålet om domstolenes eller Utlendingsnemndas vurdering av troverdighet i utlendingssaker er en fare for rettssikkerheten. Med rettssikkerhet menes muligheten til å forutberegne sin rettsstilling, og beskyttelse mot vilkårlighet og overgrep fra myndighetenes side.¹²⁸

Masteroppgaven har vist at retten legger vekt på ulike momenter for å avgjøre om en person eller forklaring er troverdig. Noen momenter er bedre egnet enn andre til å avsløre om en forklaring er sann. Allikevel er disse objektive tegnene så små og sammenhengene så usikre at det kan være vanskelig å legge avgjørende vekt på dette i et konkret tilfelle. Da man ikke har noen gode objektive kriterier for å avsløre løgn, vil det derfor kunne være en fare for rettssikkerheten dersom man kun legger vekt på faste momenter i troverdighetsvurderingene. Det ser imidlertid ikke ut til at verken domstolene eller Utlendingsnemnda følger en slik linje.

¹²⁸ Eckhoff og Smith (2010) s. 58

Magnussen siterer i sin bok en erfaren dommer som uttaler at «[n]oen lyver så godt at det er umulig å avsløre, og dessverre fører dette til uriktige dommer.»¹²⁹ Troverdighetsvurderinger vil ofte måtte bli avgjort på bakgrunn av rettsanvendernes oppfatning av personens eller forklaringens troverdighet, fordi man i mange tilfeller har få objektive momenter å støtte seg til. Dette kan føre til svekket beskyttelse for personer som forteller sannheten, men ikke klarer å formidle den på en troverdig måte. Omvendt kan dette føre til at personer som lyver, men fremstår som troverdige, blir trodd.

8.3 Hva bør gjøres for å øke rettssikkerheten?

Visse skritt kan tas for å øke rettssikkerheten på området. Det er for det første svært viktig at dommere, saksbehandlere og nemndmedlemmer er oppmerksomme på problemstillingene og utfordringene som reiser seg ved vurderinger av troverdighet. Det innebærer at rettsanvenderne bør være godt skolerte innenfor fagfeltet vitnepsykologi. Dette vil kunne gi en bedre faglig plattform, og forhåpentligvis bidra til å unngå feilvurderinger av troverdigheten i utlendingssaker.

Det finnes egne kurs for dommere i ulike tingretter hvor det undervises i vitnepsykologi generelt, herunder troverdighetsvurderinger.¹³⁰ Domstoladministrasjonen arrangerer også kurs om emnet.¹³¹ Videre har både Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda egne kurs om troverdighetsvurderinger og fokus på temaet på interne fagmøter.¹³² Dette vil øke kunnskapen om vitnepsykologi og om hvordan vurderinger av troverdighet bør gjøres.

Det kan være en fordel at opplæringen i vitnepsykologi starter allerede på jusstudiet. På den måten vil studentene tidlig bli klar over vitnebevisets og partsforklaringers

¹²⁹ Magnussen (2004) s. 19

¹³⁰ Dahle. E-post

¹³¹ Helland. E-post

¹³² Larsen. E-post. Eide. E-post. Krane. Intervju

usikkerhetsmomenter. Studentene vil da lære hvordan man i best mulig grad bør foreta troverdighetsvurderinger. Dette vil være nyttig kunnskap også på andre typer av rettsområder, for eksempel på strafferettens område. Men opplæring i vitnepsykologi til fremtidige jurister vil ikke være til hjelp for personer som opptrer som meddommere. I saker hvor retten settes med meddommere kan det tenkes at det bør det gis en kort generell innføring eller et opplysningsark om vitnepsykologi for å øke kunnskapen hos denne gruppen.

Det kan imidlertid ikke hevdes at det alltid vil treffes objektivt sett korrekte avgjørelser med bedre kunnskap om vitnepsykologi og bevissthet om potensielle feilkilder. Det kan være vanskelig å omsette generell kunnskap om troverdighetsvurderinger til direkte anvendbar kunnskap i en konkret sak. I tillegg viser forskningen at troverdighetsvurderinger er sammensatte, vanskelige og beror på konkrete forhold. Det vil derfor være av stor betydning at myter og antagelser om hva man tror er pålitelige tegn på en troverdig person eller forklaring avdekkes. Man vil da i størst mulig grad unngå at avgjørelser bygger på psykologiske fordommer. Dette vil kunne føre til økt rettssikkerhet.

Et strengere begrunnelseskrav for rettens avgjørelser vil muligens bidra til at retten i større grad synliggjør hva som gjør at utlendingen eller forklaringen anses for å være troverdig eller ikke-troverdig. For å kunne innta slike drøftelser i domspremissene må man ha god og oppdatert kunnskap om vitnepsykologi. Et slikt strengt begrunnelseskrav kan være særlig viktig i saker der partsforklaringer eller vitneforklaringer utgjør hovedvekten av det samlede bevisbildet.

9 LITTERATURLISTE

9.1 Lover

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) av 10. februar 1967

Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 17. juni 2005 nr. 90

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25

Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6
OPPHEVET

Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) av 15. mai 2008 nr. 35

Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) av 24. juni 1988 nr. 64 OPPHEVET

9.2 Forskrifter

Forskrift om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsforskriften) av 15. oktober 2009 nr. 1286

9.3 Forarbeider

Innst.O.nr.42 (2007-2008) – forarbeid til utlendingsloven av 2008

Ot.prp.nr.75 (2006-2007) – forarbeid til utlendingsloven av 2008

Ot.ptp.nr.46 (1986-1987) – forarbeid til utlendingsloven av 1988

NOU 2004:20 s. 149 – 150 – forarbeid til utlendingsloven av 2008

9.4 Rettsavgjørelser

Rt-2012-667	LB-2008-130896
Rt-2012-139	LB-2008-125356
Rt-2010-858	LB-2008-60109-2
Rt-2011-1481	LB-2008-40393
Rt-2007-234	LB-2007-71944
Rt-2006-1657	LB-2006-184645
Rt-2002-1735	LB-2004-16509
Rt-2001-995	LB-2004-2511
Rt-1997-1145	LB-2002-3917
Rt-1997-689	LB-2002-666
Rt-1996-1114	LB-2001-3967
Rt-1991-586	RG-2001-1081
Rt-1962-571	
	TOSLO-2012-112718
LB-2012-143683	TOSLO-2012-66657
LB-2011-197361	TOSLO-2012-17887
LB-2011-150442	TOSLO-2011-150442
LB-2011-131658-2	TOSLO-2011-103302
LB-2011-90572	TOSLO-2011-69054
LB-2011-90317	TOSLO-2011-24886
LB-2011-23448	TOSLO-2010-159733
LB-2011-15763	TOSLO-2010-114041
LB-2010-134086	TOSLO-2010-89468
LB-2010-130915	TOSLO-2010-1758
LB-2010-111467	TOSLO-2008-149198
LB-2009-47754	TOSLO-2008-59858
LB-2009-2940	TOSLO-2007-172956

TOSLO-2007-137479

TOSLO-2007-99968

TOSLO-2007-89487

TOSLO-2006-26291

TOSLO-2006-19881

TOSLO-2005-153663

TOSLO-2005-17600

TOSLO-2003-1947

TOSLO-2002-10911

TOSLO-2002-9942

TOSLO-2001-9716

TOBYF-2010-84905

9.5 Direktiv

EUs statusdirektiv. *Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted*

9.6 Praksis fra Utlendingsnemnda

N11095089

N11153546

N11201489

N11243527

N11379046

N11446489

N11515559

N11566627

N11893946

N12384836

N12682088

N12928136

N100471914

N101483720

N104082316

N104775316

N106667720

N107882114

N112039623

N112236912

N114915623

N121642521

N122734214

N124417425

N126589521

N129044214

N132351114

N137113114

N1164181212

N1187091110

N1022081214

N1032931214

N1105031212

9.7 Bøker

Christianson, Sven Å. og Ehrenkrona, Marika. *Psykologi och bevisvärdering, myter om trovärdighet og tillförlitlighet*. Stockholm, 2011

Eckhoff, Torstein og Smith, Eivind. *Forvaltningsrett*. Oslo, 2010

Granhag, Pär-Anders og Christianson, Sven Å. *Handbok i rättspsykologi*. Stockholm, 2008

Granhag, Pär-Anders (red) og Strömwall, Leif A. (red). *The Detection of Deception in Forensic Contexts*. Cambridge, 2004

Gundersen, Dag. *Fremmedordbok og synonymer blå ordbok*. 17. utgave. Oslo, 2008

Lie, Nils Erik. *Parts- og vitneavhør – i straffesaker og sivile saker*. 2. utgave. Oslo, 2012

Magnussen, Svein. *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal*. Oslo, 2004

Memon, Amina., Vrij, Aldert og Bull, Ray. *Psychology and Law. Truthfulness, Accuracy and Credibility*. 2. utgave. London, 2003

Robberstad, Anne. *Sivilprosess*. Oslo, 2009

Vrij, Aldert. *Detecting Lies and Deceit. Pitfalls and Opportunities*. 2. utgave. Chichester, 2008

Øyen, Øyvind (red). *Lærebok i utlendingsrett*. Oslo, 2013

9.8 Tidsskriftartikler

Brewer, Neil. Uses and abuses of eyewitness identification confidence. I: *Legal and Criminological Psychology*. 2006. Vol. 11, s. 3 - 23

DePaulo, Bella M., Lindsay, James J., Malone, Brian E., Muhlenbruck, Laura., Charlton, Kelly., Cooper, Harris. Cues to Deception. I: *Psychological Bulletin*. 2003, Vol. 129, s. 74 – 118

Frank, Mark G. og Gilovich Thomas. The dark side of self- and social perception: black uniforms and aggression in professional sports. I: *Journal of Personality and Social Psychology*. 1988, Vol. 54, s. 74 – 85

Granhag, Pär-Anders og Strömwall, Leif A. Repeated Interrogations: Verbal and non-verbal Cues to Deception. I: *Applied Cognitive Psychology*. 2002, Vol. 16, s. 243 - 257

Høyland, Jon. Hva styrer dommerens valg? Irrelevante og ubevisste faktorerers betydning for domstolenes avgjørelser. I: *Lov og Rett*. 2003 s. 21 – 40

Kaufmann, Geir., Drevland, Guri C. B., Wessel, Ellen., Overskeid, Geir og Magnussen, Svein. The Importance of Being Earnest: Displayed Emotions and Witness Credibility. I: *Applied Cognitive Psychology*. 2003. Vol 17, s. 21 - 34

Magnussen, Svein J. og Stridbeck, Ulf. Vurdering av troverdighet: Hva sier forskningen? I: *Tidsskrift for Strafferett*. 2001 s. 81 – 96

Sporer, Siegfried., Penrod, Steven., Read, Don og Cutler, Brian. Choosing, Confidence, and Accuracy: A Meta-Analysis of the Confidence - Accuracy Relation in Eyewitness Identification Studies. I: *Psychological Bulletin*. 1995. Vol 118, s. 315 -327

Vrij, Aldert og Mann, Samantha. Telling and Detecting Lies in a High-stake Situation: the Case of a Convicted Murder. I: *Applied Cognitive Psychology*. 2001, Vol. 15, s. 187 - 203

Vrij, Aldert. Wearing Black Clothes: The impact of Offenders' and Suspects' Clothing on Impression Formation. I: *Applied Cognitive Psychology*. 1997, Vol. 11, s. 47 – 53

9.9 Doktoravhandling

Wessel, Ellen Ottesen og Bollingmo, Guri C. *The emotional witness – A study of judgments of credibility*. Universitetet i Oslo, 2007

9.10 Nettdokumenter

Domstoladministrasjonen. Tolkerundskriv. Utgitt 28. oktober 2010. http://www.domstol.no/upload/DA/Internett/da.no/Publikasjoner/Tolkerundskriv%20oktober%202010_internett.pdf [Sisert 27. februar 2013]

Forente Nasjoners Høykommissær for Flyktningers Håndbok om prosedyrer og kriterier for å fastsette flyktningers rettsstilling (UNHCRs Håndbok). www.google.no [Sisert 19. januar 2013]

Reusch, Christian H. P. Kommentar til Tvisteloven. I: *Norsk lovkommentar nettversjon*. <http://www.reettsdata.no> [Sisert 18. februar 2013]

<http://www.lovdata.no>

<http://www.une.no/Praksis2/Praksisbase/>

9.11 Intervjuer og personlige meddelelser

Dahle, Anne Ilebekk. HR rådgiver, Oslo tingrett. E-post. 27. februar og 01. mars 2013

Eide, Rachel Elisabeth. FoU-koordinator, Utlendingsdirektoratet. E-post. 21. februar 2013

Helland, Gro. Seniorrådgiver, Domstoladministrasjonen. E-post. 05. mars 2013

Krane, Linn. Intervjufaglig rådgiver, Asylavdelingen, Utlendingsdirektoratet. Intervju. 02. april 2013

Larsen, Ketil. Fagdirektør, Utlendingsnemnda E-post. 22. januar 2013

Larsen, Ketil. Fagdirektør, Utlendingsnemnda. Intervju. 01. mars 2013